

Erik Adamson

**SOTARETORIIKKA HELSINGIN SANOMIEN UUTISISSA
KORONAVIRUSPANDEMIAN AIKANA**

Diskurssianalyysi Helsingin Sanomien uutiskirjoituksista vuosina 2020–2022

Pro gradu -tutkielma

Politiikkatieteet, kansainväliset suhteet

Vuosi 2025

Lapin yliopisto

Tiedekunta: Yhteiskuntatieteiden tiedekunta

Työn nimi: Sotaretoriikka Helsingin Sanomien uutisissa koronaviruspandemian aikana: diskurssianalyysi Helsingin Sanomien uutiskirjoituksista vuosina 2020–2022

Tekijä: Erik Adamson

Koulutusohjelma/oppiaine: Kansainväliset suhteet

Työn laji: Pro gradu -tutkielma/Maisteritutkielma_X_Lisensiaatintutkimus__

Sivumäärä, liitteiden lukumäärä: 65

Vuosi: 2025

Tiivistelmä:

Pro gradu -tutkielmani tarkastelee sotiin liittyvää retoriikkaa ja poliittisia metaforia Helsingin Sanomien koronapandemiaa käsittelevissä kirjoituksissa vuosilta 2020–2022. Tutkimuksen tavoitteena on selvittää, millaisia metaforia pandemiadiskurssissa esiintyy, miten ne rakentavat käsitystä kriisistä ja millaisia yhteiskunnallisia vaikutuksia niillä on. Analyysin kohteena ovat erityisesti ne metaforat, jotka jäsentävät pandemiaa sodankaltaisena poikkeustilana ja valtiota suojelevana toimijana.

Aineisto koostuu Helsingin Sanomien politiikan, tieteen, ulkomaan, kotimaan, kuukausiliitteen ja mielipidekirjoitusten artikkeleista ajalta 1.1.2020–1.4.2022. Tutkimuksen analyysimetodeina käytän sekä, Jonathan Charteris-Blackin kehittämää kriittistä metafora-analyysia, jonka avulla metaforia tunnistetaan, tulkitaan ja selitetään osana, yhteiskunnallista vaikuttamista- että aineistolähtöistä retorista diskurssianalyysia, joka sopii uutisaineiston retoriikan tutkimiseen. Tutkimuksen teoreettinen viitekehys pohjautuu Chaim Perelmanin, George Lakoffin ja Mark Johnsonin, Kenneth Burken retoriikan teorioihin.

Analyysissä hahmottuu kolme keskeistä metaforista kategoriaa: sodan retoriikka valtion ja pandemian välisessä suhteessa, metaforien käyttö valtiollisen suvereniteetin oikeuttamisessa, sekä sodan retoriikkaan liitetyt yhteiskunnalliset arvot. Tutkimus osoittaa, että sodan metaforat toimivat paitsi kriisin kuvaajana myös poliittisena välineenä kansalaisten mobilisoimisessa, yhteiskunnallisten toimien hyväksyttämisessä ja valtiollisen toimijuuden vahvistamisessa. Samanaikaisesti pinnalle nousee uhka siitä, että metaforien käyttö voi yksinkertaistaa monimutkaisia ilmiöitä ja kaventaa keskustelun moniarvoisuutta.

Avainsanat: sotaretoriikka, metaforat, kriittinen metafora-analyysi, retorinen diskurssianalyysi, koronaviruspandemia, media, suvereniteetti

x Tutkielma ei sisällä muita kuin tekijän/tekijöiden omia henkilötietoja.

SISÄLLYSLUETTELO

1. JOHDANTO	4
1.1 Tutkielman aihe ja tausta.....	4
1.2 Tutkimusongelma.....	8
1.3 Aineisto ja analyysimenetelmä.....	8
2. METAFORAT, RETORIikka JA SODAN RETORIikka TUTKIMUSKOHTENA	11
2.1 Metaforat.....	11
2.2 Retoriikka.....	13
2.2.1 Sodan retoriikka.....	14
2.3 Epidemiat ja pandemiat mediassa 2000-luvun jälkeen.....	17
3. TEOREETTINEN VIITEKEHYS	19
3.1 Lähtökohtia.....	19
3.2 Chäim Perelman ja uusi retoriikka.....	20
3.3 Kenneth Burken retoriikka.....	24
3.4 George Lakoff ja Mark Johnson.....	26
4. MENETELMÄLLINEN VIITEKEHYS	29
5. SODAN RETORIikka JA TODELLISUUDEN RAKENTAMINEN KORONAVIRUSPANDEMIASTA HELSINGIN SANOMIEN KIRJOITUKSISSA	33
6. TOIMIIKO VALTION SUVERENITEETTI PARHAITEN, KUN KANSAKUNTA ON ENSIN MOBILISOITU YHTEISEEN VIHOLLISEEN?	38
6.1 Valmiuslain käyttöönotto ja suvereniteetin keskittäminen pandemian alussa.....	38
7. MINKÄLAISENA KORONAVIRUSPANDEMIAN JA SODAN RETORIIKAN VÄLINEN SUHDE NÄHDÄÄN, MITEN TÄSTÄ AIHEESTA PUHUTAAN HELSINGIN SANOMISSA JA MINKÄLAISIA ARVOJA SIIHEN LIITETÄÄN?	43
7.1 Uhraaminen.....	49
7.2 Yhteisöllisyys ja yhteistyö.....	50
7.3 Voima ja päättäväisyys.....	50
7.4 Sotilasterminologia.....	51
7.5 Sankarikertomukset.....	51
7.6 Vihamielinen kieli.....	52
7.7 Lopuksi.....	52
8. JOHTOPÄÄTÖKSET	53
LÄHDELUETTELO	56

1. JOHDANTO

1.1 TUTKIELMAN AIHE JA TAUSTA

Koronaviruspandemian aikana vietin paljon aikaa kotona ja seurasin läheisesti uutisointia koronaviruspandemiasta Helsingin Sanomissa. Tutkimuksen tekeminen koronaviruspandemiasta on relevantti sen ajankohtaisuuden vuoksi. Koronapandemiasta tarvitaan edelleen paljon uutta tutkimusta eri tieteenaloilla. Meidän ihmisten täytyy ymmärtää koronaviruspandemia jollain tavalla ja tässä tutkimuksessa haluan kertoa, miten koronapandemia voidaan ymmärtää Helsingin Sanomissa esiintyvien metaforien kautta. Haluan tässä kohtaa myös tuoda esille, että aloitin tämän tutkielman työstämisen koronapandemian aikana vuonna 2020 ja viimeistelen tätä vuoden 2025 keväällä. Prosessin pitkäkestoisuus tulee varmasti näkymään myös tekstini kirjoitusasussa.

Uutisia luettuani minulle tuli monesti tunne, että oltaisiin sodassa. Useiden suurvaltojen johtajat ovat verranneet mediassa pandemiaa sotaan tai käyttäneet sotaan liittyvää retoriikkaa pandemiadiskursseissa. Esimerkiksi Yhdysvalloissa presidentti Donald Trump julisti itsensä ”sota-ajan” presidentiksi. Hän kutsui virusta vihollisemme ja vertasi sairaalahenkilökuntaa ”joukkueeksemme”. Vastaavasti Ranskassa presidentti Emmanuel Macron on koonnut joukkonsa Elysee palatsin vihreän huoneen komentokeskukseen, josta hän johtaa ”kineettistä sota” tautia vastaan. Iso-Britannian pääministeri Boris Johnson vertasi itseään etulinjasta palanneeksi sotaveteraaniksi koronaviruksen sairastettuaan (HS 30.04.2020.)

Tästä heräsi mielenkiintoni tutkia juuri sotaan liittyvää retoriikkaa koronaviruspandemian aikana. Suomen presidentti Sauli Niinistö ei ole käyttänyt vastaavanlaista sodan retoriikkaa koronakeskusteluissa. Suomalaisessa mediassa hallitus ja presidentti ovat puhuneet lähinnä ”kriisistä” koronaviruksen yhteydessä. Helsingin sanomien kirjoituksissa koronavirusdiskursseissa sotatemaattista retoriikkaa on esiintynyt hyvin runsaasti. Maaliskuun 28. päivä vuonna 2020 suomessa otettiin käyttöön valmiuslain 118 pykälä, jonka nojalla koko Uusimaa eristettiin kahden ja puolen viikon ajaksi. Käytännössä tämä tarkoitti sitä, että kaikki vapaa-ajan liikkuminen oli kiellettyä ja poliisi valvoi uusimaan rajoilla liikennettä ympärivuorokautisesti. Julkisissa koronaviruskeskusteluissa Uusimaan

eristystä verrattiin 80 vuotta sitten päättyneeseen talvisotaan. Puolustusvoimien komentaja Timo Kivinen oli erittäin innoissaan siitä, miten hyvin valtio käytti koronaviruksen torjuntaan jo talvisodassa hyväksi havaittua mottistrategiaa ja onnistui sen avulla motittamaan Uudenmaan ja eristämään noin 1,5 miljoona potentiaalista koronaviruksen tartuttajaa muusta Suomesta (HS 30.04.2020.)

George Lakoffin ja Mark Johnsonin mukaan ihmisten havainto- ja ajatusmaailma on pohjimmiltaan metaforien avulla toimiva. Ihminen ymmärtää läpi elämän uusia ja abstrakteja asioita ja käsitteitä vertaamalla niitä johonkin tuttuun ja konkreettiseen (Kuusisto 1998, 34–35.) Koronavirukset ovat ihmiselle jo entuudestaan tuttuja, mutta huomattavasti pienemmässä mittakaavassa. Näin massiivinen ja nopeasti leviävä koronavirus oli koko maailmalle uutta. Sulku-, rajoitus ja suojaustoimenpiteet loivat viruksen ympärille sotaa muistuttavan ilmapiirin. Uskon vahvasti, että juuri tämän vuoksi sotaan liittyvä retoriikka ja metaforat ovat vahvasti integroituneet valtamediassa käytyihin koronavirusdiskursseihin.

Koronavirukset ovat alkuperältään lepakoiden levittämiä viruksia. Lepakot ovat kantaneet virusta miljoonia vuosia, ja aika ajoin koronavirukset ovat muuntautuneet ihmisiin tarttuviksi. Koronaviruspandemian epäillään saaneen alkunsa vuoden 2019 joulukuussa Kiinan Wuhanista, Huhanin torilta, jossa muun muassa teurastetaan ja myydään eläviä eläimiä. Viruksen epäillään siirtyneen ihmiseen eläimiltä. Virusten siirtyminen eläimiltä ihmisiin ei ole zoonosivirologian professori Olli Vapaalahden mukaan mitenkään ennenkuulumatonta. Yhtenä esimerkkinä tästä toimii Sars virus, joka siirtyi ihmiseen sivettikissasta, jota syödään Kiinassa ja toisena esimerkkinä Mers virus, joka siirtyi ihmiseen kameleista (Kettunen, 2020.) Täysin varmaa tietoa siitä, mistä eläimestä koronavirus olisi siirtynyt ihmiseen ei ole. Virallisesti koronavirus eli Covid-19 julistettiin Maailman terveysjärjestö (WHO) mukaan pandemiaksi 11. maaliskuuta 2020. Koronaviruspandemia muuttui maailmanlaajuiseksi erittäin nopeasti ja sitä yritettiin pysäyttää erilaisilla sulku- ja suojaustoimilla. Ensimmäiset rokotteet koronavirusta vastaan tulivat saataville joulukuussa vuonna 2020 (Tulevaisuusvaliokunta 2020, 132.)

Eri maiden reagointia koronavirukseen oli mielenkiintoista seurata valtamediasta. Vuoden 2020 alussa koronavirusta pidettiin Suomessa suhteellisen vaarattomana ja hyvin etäisenä sairautena, jolle ei haluttu antaa erityistä painoarvoa. Kun ensimmäinen koronaepäily

ilmaantui Suomessa, alkoivat kansalaiset kaipaamaan tietoa ja ohjeita siitä, miten tilanteeseen täytyisi reagoida. Tällä hetkellä Suomessa ei vielä oltu huolissaan: ”Jos ei matkusta tautialueelle neuvot riskien vähentämiseksi ovat yksinkertaiset: koronavirustartuntoja voidaan ehkäistä hyvällä käsihygienialla” (HS 31.1.2020).

Vastaavasti Kiinassa samaan aikaan tilanne oli omalla tavalla hyvin kaksijakoinen. Tunteet jakautuivat kahteen leiriin. Osittain ihmiset olivat erittäin peloissaan uudesta, kaikille hieman tuntemattomasta koronaviruksesta, mutta yhtä lailla koettiin myös valtavaa luottamuspuolaa hallintoon. Kiinalaisten epäluottamusta hallintoonsa kiihdytti erityisesti viruksen alkutaipaleella viranomaisten toiminta. Poliisit pidättivät ihmisiä ja uhkailivat toimittajia, jotka keskustelivat koronaviruksesta sosiaalisessa mediassa: ”tammikuun kolmantena päivänä Wuhanin poliisi kertoi rankaisseensa kahdeksaa ihmistä valheellisen tiedon julkaisemisesta tai levittämisestä ilman vahvistuksia” (HS 24.1.2020). Samanaikaisesti Kiinan valtion viranomaiset kehottivat ihmisiä olemaan hyvin avoimia asian suhteen, mikäli ovat saaneet koronavirukseen viittaavia oireita. Kiinan viranomaiset varoittivat: ”Varoituksen mukaan jokainen, joka piilottelisi uusia tartuntatapauksia, naulattaisiin häpeäpaaluun ikuisuuden ajaksi” (HS 24.1.2020). Asian vakavuutta ja vakuuttavuutta pyrittiin lisäämään julistamalla, että: ”Jokainen, joka asettaa poliitikkojen kasvot kansan edun edelle, on vuosituhannen synnintekijä sekä puolueelle että kansalaisille” (HS 24.1.2020). Tällä Kiinan valtio pyrki selvästi siihen, että kukaan kun ei haluaisi ”menettää kasvojaan” olisi täten rehellinen. Mielestäni tässä on kuitenkin ilmeinen ristiriita, sillä miten kansalaiset voivat luottaa siihen, että heidän rehellisyytensä palkitaan ja ettei heille käy samalla tavalla kuin toimittajille, jotka viestintävapautensa puitteissa keskustelivat koronaviruksesta sosiaalisessa mediassa.

Maaliskuussa koronaviruksen tartuntamäärät räjähtivät ja WHO julisti COVID-19 viruksen maailmanlaajuisesti pandemiaksi. Tällöin myös Suomessa vakavoiduttiin koronaviruksen suhteen aivan uudella tavalla. Suomen hallitus totesi yhdessä tasavallan presidentin kanssa Suomen olevan poikkeustilassa 13.3.2020 ja päätyi tämän nojalla ottamaan käyttöön ensimmäistä kertaa valmiuslain. Valmiuslaki on mahdollista ottaa käyttöön erilaisissa poikkeusoloissa, kuten valtioon kohdistuvassa sotilaallisessa hyökkäyksessä, erityisen vakavassa suuronnettomuudessa tai laajalle levinneessä yleisvaarallisessa tartuntatauti tapauksessa (Valtioneuvosto 140/2020). COVID-19 oli luokiteltu yleisvaaralliseksi tartuntataudiksi 14.2.2020 eteenpäin (THL 2020.) Kevään 2020 aikana tehtiin valmiuslain nojalla useita erilaisia rajoitustoimenpiteitä ja ensimmäisen erän poikkeusolot vallitsivat

Suomessa kesäkuun 2020 puoleenväliin asti. Syksyllä 2020 siirryttiin viruksen toiseen aaltoon, jolloin tilanne pysyi suhteellisen vakaana keväälle 2021 asti. Poikkeusolot otettiin toistamiseen käyttöön 1.3.2021 ja ne olivat voimassa huhtikuun 27. päivään asti (Valtioneuvosto 140/2020). Erilaiset rajoitustoimenpiteet jatkuivat kuitenkin tutkimusjaksoni loppuun asti ja sen jälkeenkin.

Mielenkiintoista oli huomata myös se, miten koronavirus toiseutettiin kiinalaisiin. COVID-19 epidemian puhkeamisen jälkeen julkisuuteen on noussut useita tapauksia, jossa kiinalaisia tai kiinalaisoletettuja on kohdeltu epäasiallisesti tai syrjivästi. Kiinnitin tähän myös itse huomiota parina kertana lentäessäni Helsinki-Rovaniemi väliä keväällä 2020 vielä silloin, kun tämä oli mahdollista. Tällöin huomasin, että aina kun lentokoneeseen astui kiinalaisia, monet alkoivat suojaamaan kasvojaan vaatteillaan ja supisemaan koronasta. Vastaavasti muutamassa ravitsemusliikkeessä kuulin suoraan asiakaspalvelijoiden kysyvän kiinalaisoletetuilta, että ”eihän teillä vain ole mitään koronaan viittaavia oireita”. Tämänkaltaiset kysymykset ja pelko koronavirusta kohtaan kohdistui lähtökohtaisesti ainoastaan kiinalaisiin tai kiinalaisoletettuihin. Vuoden 2020 tammikuussa Ranskassa paikallislehti Courrier Picard julkaisi koronavirukseen liittyvän uutisen isolla kansikuvalla, jossa oli kuva kiinalaisnaisesta hengityssuoja kasvoillaan ja otsikko ”uusi keltainen vaara” (HS 7.2.2020.) ”Keltainen vaara” on yhdysvaltalaisten 1800-luvulla käyttämä termi aasialaisista siirtolaisista. Valkoiset kokivat aasialaiset länsimaiden olemassaoloa uhkaavaksi keltaiseksi vaaraksi. Tämä stereotypia liittyy erityisesti kiinalaisiin, koska kiinalaisia siirtolaisia tuli Yhdysvaltioihin kaikista merkittävin määrä 1800-luvulla (Piipponen 2010, 276.)

Yhdysvaltojen presidentti Donald Trump oli myös aktiivisesti julistamassa pitkin vuoden 2020 kevättä, että kyseessä on nimenomaan kiinalaisvirus ja nimenomaan kiinalaiset ovat syyllisiä viruksen syntyyn ja leviämiseen (HS 1.5.2020). Kiinan syyttely ja kiinalaisiin kohdistuva syrjintä hiipui sen myötä, kun viruksesta tuli täysin maailmanlaajuinen kaikkia koskettava taakka eri yhteiskunnan osa-alueilla.

1.2 TUTKIMUSONGELMA

Tässä pro-gradu tutkielmassa selvitetään minkälaista keskustelua ”koronasodasta” on käyty suomalaisessa valtamediassa Helsingin Sanomissa. Tutkielmani tavoitteena onkin selvittää millä media on osallistunut koronaviruspandemiaa koskevaan poliittiseen keskusteluun. Voidaanko valtamediassa käydyn koronaviruspandemiakeskustelun perusteella todeta, että olemme sodassa koronavirusta vastaan? Minkälaisena koronaviruspandemian ja sodanretoriikan välinen suhde nähdään? Miten koronaviruksesta ylipäättänsä puhutaan ja minkälaisia arvoja tähän liitetään?

Tutkimuskysymyksiäni ovat:

- 1. Millä tavalla sodan retoriikkaa on käytetty valtamedian koronaviruspandemiaan liittyvissä kirjoituksissa?***
- 2. Miten todellisuutta koronaviruspandemiasta rakennettiin?***
- 3. Miten sodan retoriikka esiintyy Helsingin Sanomien kirjoituksissa pandemian aikana?***
- 4. Miksi valtion suvereniteetti toimii parhaiten, kun kansakunta on ensin mobilisoitu yhteiseen viholliseen?***

Analyysini pääväite on: Koronapandemian aikaisessa Helsingin Sanomien uutisoinnissa sodan retoriikka toimii keskeisenä metaforisena välineenä, jonka avulla rakennetaan ymmärrystä pandemian luonteesta, valtion suvereniteetista sekä yhteiskunnallisista arvoista, kuten turvallisuudesta, yhteisöllisyydestä ja uhrautuvaisuudesta.

1.3 AINEISTO JA ANALYYSIMENETELMÄ

Tutkimuksen aineistoksi olen valinnut kaikki Helsingin Sanomien artikkelit, joissa käytetään koronavirukseen liittyviä metaforia. Näissä artikkeleissa tarkastelun kohteena ovat erityisesti ne kirjoitukset, joissa metaforien avulla rakennetaan koronapandemiaan liittyvää todellisuutta. Aineistoon sisältyvät kirjoitukset on poimittu seuraavilta osastoilta: politiikka, tiede, ulkomaat, kotimaa, kuukausiliite ja mielipide. Muiden Helsingin Sanomien osastojen koronauutisoinnit olen rajannut tutkimuksen ulkopuolelle.

Valitsemani aineisto on kerätty aikaväliltä 1.1.2020–1.4.2022. Pandemian alkuvaiheessa, kun virusta esiintyi enimmäkseen Kiinassa, uutisjutut keskittyivät lähinnä Wuhanin kaupungin eristykseen ja maailmantalouteen vaikuttaviin kysymyksiin. Myöhemmin uutisoinnin painopiste siirtyi vähitellen myös kotimaan tilanteeseen, rajoitustoimenpiteisiin, terveysturvallisuuteen ja kansalliseen selviytymiseen. Samalla uutisointiin alkoi yhä voimakkaammin kietoutua sodan metaforia, jonka avulla pyrittiin havainnollistamaan tilanteen vakavuutta ja mobilisoimaan kansalaisia yhteiseen kriisitilanteeseen.

Pohdin tutkimuksen alkuvaiheessa, että aineistolähtöinen retorinen diskurssianalyysi voisi toimia ”yksinoikeudella” metodina tässä tutkimuksessa. Retorinen analyysi on diskurssianalyysin alamuoto, jossa tarkastellaan erityisesti kirjoittajan ja yleisön välille muodostuvia sosiaalisia suhteita. Retorista analyysiä on hyödynnetty etenkin poliittisten puheiden ja tieteellisten tekstien tulkinnassa. Retorisessa analyysissä keskeistä on vakuuttamisen keinot ja yleisön merkitys: kirjoittajan tavoitteena on vakuuttaa yleisö ja saada se toimimaan halutulla tavalla (Summa 1989, 92–95). Retorinen analyysi olisi tässäkin tutkimuksessa mahdollistanut sen tarkastelun, miten toimittaja rakentaa suhteen lukijaan ja miten metaforat toimivat tässä yhteydessä osana puhuttelua. Kuitenkin, koska tutkimuksen painopiste on metaforien roolissa todellisuuden rakentamisessa, päädyin toiseen lähestymistapaan.

Totesin, että pelkkä retorinen analyysi ei olisi yksin riittänyt tavoittamaan tutkimuksen keskeistä kiinnostuksen kohdetta eli metaforien ideologista ja kognitiivista roolia koronadiskurssien rakentumisessa. Tästä syystä täydennän analyysiani Jonathan Charteris-Blackin kriittisellä metafora-analyysillä, joka tarjoaa systemaattisen ja syventävän tavan tarkastella metaforien rakennetta, merkitystä ja vaikuttavuutta poliittisissa diskurssissa. Analyysimenetelmiä hyödyntäen pyrin analyysissäni yhdistämään retorisen diskurssianalyysin kiinnostuksen puhuttelun keinoihin ja vaikutuksiin Charteris-Blackin kolmivaiheiseen prosessiin, jossa keskeistä on metaforien tunnistaminen, tulkitseminen ja selittäminen.

Jonathan Charteris-Black määrittelee kriittisen metafora-analyysin menetelmäksi, jonka tarkoituksena on kriittisen diskurssianalyysin tavoin paljastaa kielenkäytön piileviä ja mahdollisesti tiedostamattomia tarkoituksia (Charteris-Black 2004, 34–35). Kriittinen

metafora-analyysi etenee kolmen vaiheen kautta: metaforien tunnistaminen, niiden tulkitseminen ja lopulta selittäminen (Charteris-Black 2004, 35).

Ensimmäisessä vaiheessa analyysin kohteena olevat tekstit luetaan huolellisesti läpi ja niistä poimitaan mahdollisia metaforisia ilmaisuja. Tällaisia ilmaisuja tarkastellaan sen perusteella täyttävätkö ne Charteris-Blackin metaforan määritelmän: metafora on lingvistinen representaatio, jossa jokin sana tai fraasi esiintyy kontekstissa, jossa sitä ei odoteta, ja tämä aiheuttaa semanttista jännitettä (Charteris-Black 2004, 21). Tunnistettujen metaforien osalta analyysissä tarkastellaan myös niiden konteksteja – ovatko ne käytössä kirjaimellisessa vai metaforisessa merkityksessä (Charteris-Black 2004, 35).

Toinen vaihe on metaforien tulkitseminen, jossa pyritään tunnistamaan metaforisten ilmaisujen taustalla vaikuttavat käsittemetaforat sekä mahdolliset ns. ”käsitteelliset avaimet”. Käsitteellisten avainten avulla voidaan jäsentää metaforien kognitiivista ja pragmaattista merkitystä (Charteris-Black 2004, 37–38.)

Kolmannessa vaiheessa metaforat selitetään. Analyysissä keskitytään siihen, miten metaforia käytetään poliittisessa tai yhteiskunnallisessa kontekstissa vaikuttamisen välineinä. Tavoitteena on selvittää, mitä ideologisia motiiveja metaforien taustalla on ja millaisia valintoja kirjoittaja on tehnyt tiettyjen metaforien valitsemiseksi, olipa sitten kyseessä kriisin oikeuttaminen, kansalaisten mobilisointi tai valtiollisen toimijuuden korostaminen (Charteris-Black 2004, 39; 2005, 28.)

Ensimmäisessä analyysiluvussa pyrin juurimetaforista tehdyillä tulkinnoilla vastaamaan kysymyksiin: miten sodan retoriikkaa käytetään Helsingin Sanomien kirjoituksissa ja millä tavalla todellisuus koronaviruspandemiasta muodostuu koronadiskurssien yhteydessä. Analyysin keskeinen tehtävä on osoittaa, millaisia metaforia käytetään pandemian yhteydessä ja miten nämä metaforat rakentavat kriisitodellisuutta sekä valtion, kansalaisten että viruksen roolien ymmärtämistä.

Toisessa analyysiluvussa tarkastelen, miten sodan retoriikka linkittyy valtion suvereniteetin rakentamiseen ja oikeuttamiseen koronapandemian aikana. Charteris-Blackin kriittisen metafora-analyysin avulla selvitan, millaisia käsittemetaphoria hyödynnetään valtiollisen toimijuuden ja päätöksenteon kuvaamisessa. Analyysissä keskityn erityisesti siihen, miten metaforat kuten: "taistelu", "vihollinen" ja "mobilisaatio" tuottavat käsitystä valtiosta suojelevana, kontrollia ylläpitävänä ja kansalaisia yhteen

kokoavana toimijana. Tavoitteena on analysoida, kuinka näiden metaforien avulla kansallinen yhtenäisyys ja kansalaisten sitoutuminen rajoitustoimiin pyritään oikeuttamaan.

Kolmannessa analyysiluvussa analysoin, millaisia arvoja sodan retoriikkaan liitetään ja miten nämä arvot ilmenevät Helsingin Sanomien koronapandemiaa käsittelevissä kirjoituksissa. Charteris-Blackin analyysimenetelmää hyödyntäen tarkastelen metaforien kautta rakennettuja moraalisia ja yhteiskunnallisia viestejä. Analyysissä esiin nousevat erityisesti arvot kuten turvallisuus, yhteisöllisyys, uhrautuvaisuus ja resilienssi. Lisäksi pohdin, millaisia poliittisia ja ideologisia seurauksia metaforatäyteinen kielenkäyttö voi saada aikaan kriisiajan viestinnässä, erityisesti suhteessa demokratiaan, yksilönvapauksiin ja yhteiskunnalliseen yhtenäisyyteen.

Täydentämällä retorista diskurssianalyysiä kriittisellä metafora-analyysillä mahdollistuu sekä kielikuvien vakuuttavuuden analysointi, että näiden kielikuvien ideologisen vaikutuksen ja ajattelumallien tarkastelu. Mielestäni kahden metodin yhdistelmä antaa tässä tutkimuksessa kokonaisvaltaisemman näkökulman siihen, miten metaforat rakentavat todellisuutta koronapandemiasta Helsingin Sanomien kirjoituksissa.

2. METAFORAT, RETORIikka JA SODAN RETORIikka TUTKIMUSKOHTENA

2.1 METAFORAT

Metafora on yksi tutkimukseni tärkeimmistä käsitteistä, sillä aineiston analyysini pohjautuu erilaisten metaforien etsintään Helsingin Sanomien koronavirusuutisoinnissa ja siellä esiintyvään sodan retoriikan tulkintaan. Tämän vuoksi metafora ja sotaretoriikka on tärkeitä käsitellä myös tutkimuksen teoreettisessa osuudessa. Metaforien tulkintaan käytin apunani Riikka Kuusiston ajatuksia teoksesta *Oikeutettu sota ja julma teurastus*. Retoriikan ja argumentaation kenttä pitää sisällään käytännössä kaikki tilanteet, aihepiirit ja keskustelut, jossa eri näkökulmien esittäminen on mahdollista ja hyvät perustelut samasta aiheesta ovat odotusarvo (Kuusisto 1998, 22.) *"Retoriikka on politiikan perusulottuvuus, tapa esittää ja oikeuttaa väitteitä, vaatimuksia ja valintoja."* (Palonen 1997, 24).

Kuusisto esittelee kirjassaan George Lakoffin ja Mark Johnsonin teoretisointia metaforista sekä Chaim Perelmanin että Kenneth Burken metaforien luonnetta ja käyttöä koskevaa tutkimusta. Lakoff ja Johnson jakavat kirjassaan *Metaphors We Live By 1980*, metaforat kolmeen eri luokkaan: orientaatio, ontologisiin-, ja rakenteellisiin metaforiin. Orientaatiometaforilla tarkoitetaan yhteiskunnallisia ja kulttuurisia ilmiöitä tilaeron kautta jäsentäviä metaforia. Orientaatiometaforien tilaero ilmenee esimerkeissä sijainteina: sisällä, ulkona, edessä tai takana. Ontologiset metaforat luovat Lakoffin ja Johnsonin mukaan itsenäisiä ja rajallisia kokonaisuuksia paikkoihin, joissa sellaisia ei varsinaisesti ole (Lakoff & Johnson 1980, 21–24.) Riikka Kuusisto lainaten: abstrakteille asioille ja käsitteille annetaan olemus ja rajat, pinta ja tila; niistä tehdään fyysisesti olemassa olevia (Kuusisto 1998, 36). Rakenteellisilla metaforilla pyritään jäsentämään, jokin vieraan asian tai käsitteen ”koko rakennetta” yleisen ja suoraviivaisen asian rakenteen avulla, kuten: sijoitamme aikaa, varastamme työaikaa tai lääkitsemme sydänsuruja (Lakoff & Johnson 1980, 61–68.) Lakoffin ja Johnsonin mukaan ihmiset oppivat käsittämään uusia asioita vertaamalla niitä jo olemassa oleviin konkreettisiin käsitteisiin. Ihmisillä täytyy luoda erilaisista asioista itselleen jollain määrin järkevä kokonaisuus, joka useimmiten muodostuu metaforien avulla. Metaforat käsitteellistävät näin tavanomaisen päättelykyvyn ja mielikuvituksen avulla uusia asioita omiksi kokonaisuuksiksi. Lakoffin mukaan metaforat ovat korvaamattomia osia hänen kokemusperäisen totuuden teoriasta. Metaforat ovat myös korvaamaton osa kokemusperäisestä realismista (Kuusisto 1998, 34–35.)

Perelmanin näkemyksen mukaan luova ajattelu ei ole mahdollista ilman metaforia. Luova ajattelu syntyy analogioiden ja metaforien avulla, joiden tärkein funktio on toimia ajattelun ja päättelyn jatkajina. Ihmisten maailmankuva ja ajatusrakenne rakentuu metaforien pohjalta (Perelman 1982, 124–125.) Perelman avaa metaforan käsitteen Aristoteleen määritelmän mukaisesti: ”metafora syntyy, kun asialle annetaan nimi, joka varsinaisesti kuuluu jollekin muulle; merkityksen siirtyminen voi tapahtua joko yleisestä erityiseen, erityisestä yleiseen tai analogian kautta” (Perelman 1996, 135). Aristotelen mukaan kaikki kielikuvat ovat metaforia ja Perelman keskittyy tutkimuksessaan ainoastaan analogiseen näkökulmaan metaforien osilta. Eli metafora on Perelmanin teoriassa vain teeman ja perustan sulautumisena syntynyt tiivistetty analogia (Perelman 1996, 136.)

Burkelle metafora on osa ajattelumme perusulottuvuutta, joka pitää aina sisällään pienen palan totuutta. Metafora ei ole Burkelle ”vain” kielikuva (Kuusisto 1998, 36). Burken näkemyksen mukaan metaforat eivät ole pelkästään kielen koristeita, vaan ne ovat keskeinen osa merkityksen tuottamista, koska ne muovaavat ihmisten tapaa nähdä maailma. Metaforat ohjaavat ajattelua ja toimintaa korostamalla tiettyjä todellisuuden puolia samalla, kun se jättää toisia näkymättömiin. Burke kutsuu tätä prosessia terminologiseksi valinnaksi, jossa jokainen kielellinen ilmaisu on samalla valinta ja poissulkeminen – terministic screen (Burke 1966, 45–47). Metafora toimii siis suodattimena, joka määrittää, mitä näemme ja mitä emme, ja siten se vaikuttaa olennaisesti siihen, millaisena todellisuus meille hahmottuu (Kuusisto 1998, 37–38.)

Maailmassa tapahtuvat muutokset ja erilaiset uudet asiat, tapahtumat ja toimijat luovat ihmiselle tarpeen ymmärtää näitä asioita. Metaforat ovat ihmiselle yksi tärkeä työkalu tämänkaltaisten uusien asioiden ymmärtämiseen jotakin vanhaa ja entuudestaan tuttua hyväksikäyttäen. Metaforien avulla pystytään vieraat asiat tuomaan sellaiselle tasolle, jossa voimme ymmärtää ja käsitellä niitä helpommin. Metaforien selkeyttävän puolen vastakohtana niiden valikoivuus, jota avaan lisää Burken retoriikkateorian yhteydessä. Lyhyesti kuitenkin valikoivuudella tarkoitetaan metaforien ominaisuutta alleviivata tiettyjä asioita ja häivyttää sellaisia, joita metafora ei pysty selittämään (Kuusisto 1998, 40.) Kuusisto tiivistää metaforan peruskäsitteen hyvin toteamalla, että: ”metaforien käyttöä ei voida lopettaa, mutta niiden toiminnan logiikkaan voi yrittää perehtyä paremmin ja ilman metaforia maailmamme koostuisi paljolti irrallisista ilmiöistä ja selittämättömistä sattumista” (ibid., 40).

2.2 RETORIIKKA

Retoriikka on poliittista toimintaa, jolla otetaan kantaa eri vaihtoehtoihin, rajataan ja tarkastellaan mahdollisuuksien kenttää. Sotakontekstissa politiikka esiintyy mediassa esimerkiksi tavallista vähemmän huomiota herättävissä konteksteissa, kuten käsitteiden määrittelyissä ja selitysmallien muotoiluissa (Kuusisto 2004, 86.) Retoriikka on kautta aikojen ollut tekniikkalaji, jossa puhuja pyrkii kielellisesti kääntämään asioita omaksi hyödykseen. Puhujan tavoite on aina saada omat mielipiteet valloille toisten kustannuksella. Retoriikkaa voidaan pitää oikein sanomisen taitona, jolle on ominaista kuvailla kielen välineellistä luonnetta (Perelman 1996, 9–11.)

Retoriikkaa on pidetty hyvin keskeisenä politiikan tekemisen työkaluna. Kari Palosen mukaan politiikan retoriikassa voidaan lähteä siitä oletuksesta liikkeelle, että vastaus on paradigma ja kannatus poikkeustapaus. Tällä viitataan retoriikan ei-pakottavaan luonteeseen, johon sisältyy mahdollisuus kiistää argumentointi ja vetää takaisin jo kerran annettu kannatus jollekin teesille (Palonen 1997, 89.) Retoriikassa kysymys on siitä, miten eri jaotteluita tai hierarkioita pystytään ylittämään hetkellisesti, miten retoriikan avulla voidaan jokin asia tai argumentti samastaa saadakseen puolelleen mahdollisimman paljon yleisöä. Jouni Tilli tiivistää retorisuuden kirjassaan osuvasti: ”Retorisuus on näköala kieleen ja ylipäätään inhimilliseen toimintaan, identifikaation ja erottautumisen välinen kamppailu puolestaan on näkökulma retoriikkaan” (Tilli 2017, 19).

Kari Palosen mukaan retoriikka ei ole pelkkä puhetaito tai vaikuttamisen väline, vaan politiikan ymmärtämisen keskeinen kieli ja näkökulma. Retoriikka toimii hänen mukaansa heuristisena välineenä, jonka avulla voidaan tehdä poliittisia ulottuvuuksia näkyväksi arkisessa kielenkäytössä. Palonen korostaa, että retoriikkaa ei tulisi käsittää yhtenäisenä metodina, vaan moninaisena tutkimuksellisenä lähestymistapana, jonka kautta kielen poliittinen toiminnallisuus voi tulla näkyväksi (Palonen 1997, 1–4). Hän näkee retoriikan erityisen merkityksellisenä nimenomaan tilanteissa, joissa politiikkaa ei käsitellä eksplisiittisesti, vaan joissa poliittisuus on läsnä kielellisissä valinnoissa ja rajoituksissa, kuten käsitteiden määrittelyissä tai vaihtoehtojen esittämisessä (Palonen 1997, 5–7). Palonen painottaa myös retoriikan ei-pakottavaa luonnetta eli retorisisessa argumentaatiossa yleisöllä on aina mahdollisuus hyväksyä tai hylätä esitetty väite, ja juuri tämä valinnanvapaus tekee retoriikasta politiikan kielelle ominaisen muodon (Palonen 1997, 89). Tällainen näkemys tukee myös osittain tutkimukseni lähtökohtaa siitä, että koronapandemian aikainen retoriikka, erityisesti metaforien kautta esiintyvä retoriikka ei ainoastaan välitä tietoa, vaan ohjaa ymmärtämään kriisiä tietyllä tavalla, tiettyjen valintojen mahdollisuuksien puitteissa.

2.2.1 SODAN RETORIikka

Tässä kappaleessa esittelen pintapuolisesti Riikka Kuusiston näkemyksiä sodan retoriikasta ensin yleisellä tasolla ja sen jälkeen Bosnian ja Persianlahden konflikteja esimerkkeinä käyttäen. Riikka Kuusisto on kirjoittanut näistä aiheista kirjassaan: Oikeutettu sota ja julma

teurastus. Kuusiston esittämät ajatukset metaforista ja sodan retoriikasta toimivat minulle yhtenä työkaluna Helsingin Sanomista keräämäni aineiston analyysissa.

Kuusisto aloittaa teoriaosuutensa kertomalla retoriikan ja kertomusten yhteydestä. Kertomuksien rakennetta ja juonellisuutta käyttämällä vahvistetaan uskoa kausaalisuhteisiin ja ilmiöiden tarkoitukseen erilaisissa arkipäiväisissä tilanteissa. Kuusisto kiteyttää kappaleen hyvin toteamalla, että ”niin politiikassa, mainonnassa kuin tieteissäkin retoriikalla ja kertomuksilla luodaan maailman järjestystä sekä määritellään eri toimijoiden asemaa ja roolia” (Kuusisto 1996, 271.) Retoriikka on kielellistä toimijoiden, tilanteiden ja tapahtumien selittämistä. Näin ollen retoriikalla on osansa sodan kaltaisissa konflikteissa jopa konkreettisen toiminnan tasolla. Uskottavilla ja vetovoimaisilla tarinoilla halutaan luoda vakuuttavuutta vaikeille päätöksille ja edistää niiden läpivientiä (Kuusisto 1996, 269.)

Toinen merkittävä retoriikan piirre on yleisölähtöisyys. Puhuja valitsee asemansa, identifioi itsensä, sanansa, tyylin ja tavoitteet kohdeyleisönsä mukaan. Pelkästään argumentointiin ryhtymisellä voidaan olettaa, että yleisön suostumuksen saaminen on retorille tärkeää. Jos vaihtoehtona olisi mahdollisuus diktaattorimaisesti käskää, argumentoinnille ei olisi tarvetta (Kuusisto 1996, 275.) Persianlahden konflikti esimerkiksi sai alun, lopun, toimijat, juonen ja tarkoituksen kun Yhdysvaltojen presidentti George W. Bush määritteli puheessansa Irakin ja presidentti Saddam Husseinin uhkaavaksi ja pahaksi viholliseksi. Samalla Kuwaitin puolustaminen muuttui oikeutetuksi sodaksi, kun todettiin, että kansainvälisen oikeuden rikkomiseen puuttuminen on ihmiskunnan tulevaisuutta määräävä valinta (Kuusisto 1998, 45.) Samalla Bush loi puheessaan juonellisen sankaritarinan taistelusta viattoman uhrin pelastamiseksi. Bush kuvasi puheessaan Saddam Husseinin roistoksi ja Kuwaitia uhriksi ja kertoi, miten epäitsekäät rauhaa puolustavat länsimaalaiset sotilaat tarttuivat aseisiin vasta kun oli aivan pakko. Luonnollisesti läntiset suurvallat eivät olleet missään tapauksessa halunneet osaksi sotaa oman edun tai voiton tavoittelun merkeissä (Kuusisto 1998, 45–55.)

Toisena erittäin ajankohtaisena esimerkkinä siitä, miten tarinalla ja retoriikalla on perusteltu sotaan ryhtymistä, toimii itäisen suurvaltajohtajan Venäjän federaation Presidentti Vladimir Putinin aloittama Ukrainan sota vuoden 2022 helmikuussa. Putin esitti puheessansa, että Venäjän toimia voidaan luonnehtia itsepuolustukseksi ja heidän tavoitteensa on vain demilitarisoida Ukraina sekä puhdistaa se uusnatseista.

Me näemme, että ne voimat, jotka vuonna 2014 tekivät Ukrainassa vallankaappauksen, ottivat vallan ja pitävät sitä hallussaan itse asiassa dekoratiivisten vaalimenettelyjen avulla, ovat lopullisesti kieltäytyneet ratkaisemasta konfliktia rauhanomaisesti (Putin 24.2.2022).

Tämänhetkiset tapahtumat eivät liity haluun kaventaa Ukrainan ja sen kansan etuja. Ne liittyvät itse Venäjän puolustamiseen niiltä, jotka ovat ottaneet Ukrainan panttivangiksi ja yrittävät käyttää sitä meidän maattamme ja sen kansaa vastaan (Putin 24.2.2022.)

Korostan vielä kerran painokkaasti: kaikki vastuu mahdollisesta verenvuodatuksesta tulee olemaan kokonaan ja täydellisesti Ukrainan alueella valtaa pitävän hallinnon omallatunnolla (Putin 24.2.2022).

Yllä olevat lainaukset ovat Putinin puheesta, jonka hän julkaisi juuri ennen hyökkäyksensä aloittamista Ukrainaan. Putin luo puheessaan tarinan isosta pahasta venäjän kansalaisia murhaavasta Ukrainasta ja pelastavasta Venäjästä, joka ei enää kahdeksan vuoden sivustakatselun jälkeen kestänyt tilannetta ja joutuu tulemaan palauttamaan rauhan. Putin määrittelee puheessaan Ukrainan ja sen nykyhallinnon uhkaavaksi ja pahaksi viholliseksi. Putin pitää Venäjän toimia täysin oikeutettuina ja näkee, että hänellä on oikeus rikkoa kansainvälistä oikeutta ja tehdä sotilaallinen hyökkäys toiseen suvereeniin valtioon. Hän kutsuu Ukrainan hallintoa uusnatseiksi ja Venäläisiä Krimin ja Donbassin asukkaita uhreiksi, jotka on pelastettava. Tällä retoriikalla Putin pyrkii saamaan oman kansan kannatusta ja hyväksyntää toimilleen Ukrainassa. Länsimainen yleisö ei usko Putinin retoriikkaa, koska länsimailla on tiedossa omaa ja YK:n suorittamaa tarkkailutietoa Ukrainasta ja sen venäläisväestön tilasta, eikä minkäänlaisia merkkejä venäläisten murhista tai Putinin esittämästä natsismista ole löytynyt.

Metaforat ovat yleisesti voimakkaampia olemassa olevia retorisia keinoja ja näin olleen metaforia käytettiin myös runsaasti sotaretoriikassa. Sodan retoriikan yhteydessä on haluttu rohkaista toisia sodan ulkopuolisia voimalliseen osallistumiseen ja kärsivälliseen sivusta katsomisen rooleihin. Kuusiston mukaan yhteistä metaforille ja tavallisille nimille, määritelmille, selityksille ja kertomuksille on niiden kyky pitää sisällään ajatusmalli

konfliktitilanteisiin suhtautumisesta ja niiden ratkaisemiseen koskevista suosituksista. Näin ollen lopulta metaforilla ohjattiin läntisten suurvaltajohtajien ja läntisen yleisön konfliktinhahmottamista ja käytännön ratkaisuja keskenään päinvastaisiin suuntiin. Metaforien vaikutus ulottui yhtäaikaisesti voimalliseen puuttumisen ja kärsivälliseen sivussa pysymiseen (Kuusisto 1998, 118–119.)

2.3 EPIDEMIAAT JA PANDEMIAT MEDIASSA 2000-LUVUN JÄLKEEN

Epidemioita ja pandemioita on tutkittu kautta aikojen runsaasti eri tieteenalojen parissa. 2000-luvun jälkeen ihmiskunta on joutunut kohtaamaan pandemioita kuten: Korona, Aids, Sars, Mers sekä sika- että lintuinfluenssat. Mediaa voidaan tarkastella useammasta näkökulmasta, tässä tutkielmassa haluan nostaa esille median vallan vaikutuksen sekä poliitikkojen viestien välittäjänä, että vastuun tasapuolisesta tiedonvälityksen toteutumisesta. Kari Karppinen, Johanna Jääsaari ja Ullamaija Kivikuru (2010) ovat julkaisseet tutkimuksen: *Media ja valta kansalaisten silmin*, jossa he selvittävät minkälainen asema medialla on yhteiskunnassa ja tutkivat minkälainen näkemys kansalaisilla on mediasta ja vallasta yleisesti. Media seuraa, välittää politiikoiden keskusteluja ja pitää kansaa ajan tasalla yhteiskunnan tulevaisuuden kehityksestä. Media toimii samalla vahtikoirana politiikoiden tekemisille myös päivätyönsä ulkopuolella ja muodostaa uutisoinnilla henkilökuvia mediaan päättäjistä. Henkilökuvien muodostamisella voi olla politiikoiden vaikutusvallan ja tulevaisuuden kannalta sekä positiivisia, että negatiivisia vaikutuksia. Tutkimuksen mukaan eniten vaikutusvaltaa mediassa julkaistuun sisältöön katsotaan olevan: mediayhtiöiden omistajilla, suuryrityksillä ja mainostajilla. Kansalaisten mukaan yrityksillä on mediassa liian suuri vaikutusvalta ja poliitikkojen vaikutusvalta on taulukon mukaan melko suuri (Karppinen, Jääsaari, Kivikuru 2010, 25.) Seuraavissa kappaleissa käsittelen lyhyesti, minkälaista yhteiskuntatieteellistä tutkimusta pandemioista on tuotettu erityisesti median tuottamaa aineistoa hyödyntäen.

H1N1-virus eli sikainfluenssa riivasi suomalaisia vuosina 2009–2010. Sikainfluenssa lähti liikkeelle Meksikosta ja saapui Suomeen toukokuussa 2009. Sikainfluenssaa ja erityisesti median roolia pelon levittäjänä on pro-gradu tutkielmassaan tutkinut Kerttuli Heikkilä. Heikkilä on tutkielmassaan analysoinut Helsingin Sanomien tuottamaa uutisointia sikainfluenssasta. Heikkilän tutkimus pohjautui biopolitiikan alalajiin pelon politiikan

teoriaan, jossa hän hyödyntää Sarah Ahmedin neljää pelon strategiaa. Heikkilä toteaa tutkimuksena perusteella, että medialla oli joko tietoisesti tai tiedostamattomasti omanlainen roolinsa sikainfluenssa pandemian paniikin syntyyn. Uutisoinnissa synnytetyn pelon ilmapiirin kehittämiseksi oli tarkoitus säästää ihmishenkiä, tukea talouselämää ja säästää sairauspoissaoloja (Heikkilä 2012.)

SARS (Severe Acute Respiratory Syndrome) levisi vuosina 2002–2003 aiheuttaen 774 kuolemaa maailmanlaajuisesti. MERS (Middle East Respiratory Syndrome) puolestaan havaittiin ensimmäisen kerran vuonna 2012, ja se on aiheuttanut yli 850 kuolemaa. Molemmat virukset herättivät laajaa mediahuomiota, erityisesti niiden korkean kuolleisuuden vuoksi. Median raportointi keskittyi usein virusten vaarallisuuteen ja leviämisenopeuteen, mikä toimi selkeästi huolta lisäävänä asiana ihmiskunnan keskuudessa. Muun muassa SARS:n aikana media korosti viruksen leviämistä ja siihen liittyviä kuolemia, mikä johti matkustusrajoituksiin ja taloudellisiin vaikutuksiin erityisesti Aasiassa (MTV-Uutiset 11.04.2020.)

Pandemiat ovat asettaneet median tiedonvälittäjänä ja vallankäyttäjänä uudenlaisiin haasteisiin, joissa tasapainoilu informatiivisen ja tunteita herättävän viestinnän välillä on hyvin keskeisessä asemassa. Median rooli keskeisenä tiedonlähteenä ja virallisten ohjeistusten välittäjänä on ollut kiistanalainen, mutta samalla sen tapa kehystää ja esittää kriisitilanteita on vaikuttanut merkittävästi yleisön tunnekokemuksiin ja käyttäytymismalleihin. Erityisesti kriisiaikoina median vastuullisuus ja objektiivisuus korostuvat, sillä epätasapainoinen tai sensaatiohakuinen uutisointi voi voimistaa pelkoa ja vääristää kansalaisten käsityksiä vallitsevasta tilanteesta. Median tulisi pyrkiä kriittiseen ja monipuoliseen tiedonvälitykseen, jossa huomioidaan sekä asiantuntijatiedon tarkkuus että yleisön vastaanottokyky ilman tarpeetonta paniikin lietsontaa.

3. TEOREETTINEN VIITEKEHYS

3.1 LÄHTÖKOHTIA

Varsinainen teoreettinen viitekehys tutkimukselle rakentuu Chaim Perelmanin, Kenneth Burken ja George Lakoffin & Mark Johnsonin retoriikan teorioiden pohjalle. Perelmanin näkökulma korostaa argumentaation ja metaforien roolia todellisuuden rakentamisessa ja vakuuttavuuden luomisessa (Perelman 1996, 135-136), Burken teoriat tarjoavat työkalun ymmärtää, kuinka metaforat toimivat kognitiivisina suodattimina, jotka muovaavat havaintojamme ja ohjaavat tulkintaamme todellisuudesta (Burke 1966, 45-46), ja Lakoffin ja Johnsonin kognitiivinen metaforateoria selittää, kuinka abstrakteja ilmiöitä ymmärretään konkreettisten kokemusten kautta muodostettujen käsittemetaforien avulla (Lakoff & Johnson 1980, 3-6).

Aikaisempaa tutkimusta sodasta ja koronaviruksesta on tuotettu viime vuosina pandemian ollessa käynnissä runsaasti. Kansainvälisen politiikan professori Tuomas Forsberg on tutkimuksessaan perehtynyt kielikuviin ja erityisesti siihen, miten sotametaforaa käytetään koronapandemiaan liittyen. Forsberg arvioi tutkimuksessaan onko sotametaforan käytön hyvyttä, huonoutta ja sitä miten sota metaforien käyttö on muovannut käsitystä tosiasiallisesta sodasta (Forsberg, 2020.) Tämän tutkimuksen aineisto on hyvin pitkälti kerätty hyödyntäen sota, taistelua ja virusta koskevaa retoriikkaa sisältyvien hakusanojen kautta. Sotametaforien käyttö keskusteluissa on oman havaintoni mukaan pandemian aikana yleistynyt ja sotametaforat ovat tulleet osaksi pandemiaan liittyviä keskusteluja.

Tuukka Brunila ja Mattias Lehtinen ovat julkaisseet mielenkiintoisen artikkelin, jossa pohditaan kansallisvaltioiden roolia koronapandemian aikana. Artikkelissa analysoidaan kansallisvaltion poliittista ontologiaa pandemia aikana ja pohditaan miksi ja miten koronavirus on tullut osaksi tätä. Brunila ja Lehtinen ovat sitä mieltä, että puhe sodasta virusta vastaan ilmentää pyrkimystä hallita pandemiasta johtuvaa epävarmuutta ja ahdistusta. Retorisella tasolla Brunila ja Lehtinen esittävätkin tutkimuksessaan kysymyksen: miksi juuri kansallisvaltiokeskeinen sotaretoriikka on meille yhteiskunnallisesti luonnollinen tapa puhua koronaviruksesta? Kaikki tietävät, että virusta vastaan ei voida käydä fyysisesti sota, mutta siitä huolimatta meiltä löytyy yhteiskunnalliseen elämään ankkuroituneita rakenteita, jotka ohjaavat kansalaisia

ajattelemaan pandemiaa juuri sotametaforan kautta (Brunila & Lehtinen 2020, 236.) Poliittinen ontologia ja affekti osiossa Brunila ja Lehtinen haluavat tehdä näkyväksi sen, miten suvereniteetti ja sodan ontologia hallitsevat tavallisten kansalaisten poliittista mielikuvitustaan sekä, miten yhteiskunnallisiin tapahtumiin reagoidaan affektien kautta. Aivan oma lukunsa on sitten se, miten virus sovitettiin osakseen sodan ontologiaa.

Kansainvälisten suhteiden tutkimuksen kentällä aikaisempaa tutkimusta on pro-gradun muodossa tehty sikainfluenssarokote uutisoinnista, jossa teoreettisena työkaluna toimi pelon politiikka (Heikkilä 2012). Tämän lisäksi Mika Aaltola on kirjoittanut väitöskirjan: *The rhythm, exception, and rule in international relations: the case of cow disease* (1999), jonka keskeisimpiä tavoitteita oli selittää poikkeuksellisten tekijöiden vaikutuksia kansainväliseen politiikkaan sekä näiden tekijöiden politisoitumista kansainvälisen politiikan kentällä. Poikkeuksellisina tekijöinä Aaltola tuo esille vaaralliset tartuntataudit, kuten Ebolan, Aidsin ja hullun lehmän taudin (BSE). Poikkeuksellisia tekijöitä voivat tartuntatautien lisäksi olla myös luonnon ilmiöt, kuten maanjäristykset, hurrikaanit ja tulvat tai katastrofit kuten ydinonnettomuudet ja sotilaalliset vahingot. Aaltolan väitöskirja tutkii vaarallisten tartuntatautien ja kansainvälisen politiikan välistä suhdetta. Aaltolan väitöskirjasta nouseekin esille hyvin poliittisen pelikentän todellinen luonne poikkeustiloissa. Aaltolan mukaan poikkeukselliset tekijät ja ilmiöt ovat olennainen osa kansainvälistä politiikkaa ja korostavat vain sitä, miten kriisitilanteet avaavat täysin uusia pelitiloja omilla säännöillä ja toimijoilla kansainvälisen politiikan pelikentällä (Aaltola 1999.)

3.2 CHÄIM PERELMAN JA UUSI RETORIikka

Uuden retoriikan keskeisinä tutkijoina pidetään ennen kaikkea seuraavia kolmea retoriikan teoreetikkoa: Chaim Perelman, Kenneth Burke ja Stephen Toulmin. He kyseenalaistivat 1950-luvulla negatiivisen ja vähättelevän suhtautumisen retoriikkaan ja luonnollisella kielellä tapahtuvaan argumentointiin (Summa 1996, 51.) Tässä osiossa käsittelen Chäim Perelmanin ajatuksia uuden retoriikan tutkijana. Hänen argumentaatioteoriansa tarkastelee keinoja, jolla erilaisia väitteitä tehdään uskottaviksi ja synnytetään sitoutumista niihin (Perelman 1996, 11–12). Perelmania pidetään yhtenä 1950-luvun retoriikan ”kunnian palauttajista”, jonka näkemyksen mukaan retoriikan valtakunta on niin laaja, että se pitää

sisällään kaikki, pois lukien matemaattiset, ihmisen käyttämät todistamisen menetelmät (Kuusisto 2004, 94). Perelman onnistui tuomaan retoriikan takaisin päättelyn ja vakuuttamisen tutkimukseksi. Retoriikan merkitys oli ajautunut pitkälti kaunopuheisuuteen rajoittuvaksi ja täten Perelmanin mukaan rappiotilaan (Summa 1996, 64.) Perelmanin mukaan retoriikka on kaikkialla missä käsitellään sitä, mikä on uskottavaa, vakuuttavaa tai todennäköistä erotuksena asioista, jotka ovat pakollisia, väistämättömiä tai itsestään selviä. Retoriikka toimii neuvotteluvälineenä perimmäisissä aiheissa ja tärkeimmissä totuuksissa, kuten esimerkiksi oikea ja väärä, kauneus ja rumuus tai hyvä ja paha (Kuusisto 2004, 94.)

Perelmanin uusi retoriikkateoria pohjautuu pitkälti argumentaatioon ja hänen ajatuksensa lähtevät liikkeelle luonnollisen arkipäiväisen argumentaation tutkimisesta. Retoriikka ja argumentaatio ovat läsnä sellaisenaan kuin sitä erilaisissa päivittäisissä elämäntilanteissa tuotetaan huolimatta siitä, ketä ovat sen kohdeyleisö tai mikä on retorin pääasiallinen asiasisältö (Summa 1996, 63.) Perelmanin kiinnostus tutkia juuri argumentaatiota heräsi hänen jäätyään pohtimaan arvopäätelmien rationaalisuuden ongelmaa. Arvopäätelmien rationaalisuuden ongelmassa kyse on mahdollisuudesta arvioida arvopäätelmien hyvyyttä tai huonoutta. ”Arvo- ja tosiasiapäätelmien vastakkainasettelu ja asettaminen ehdottomaan keskinäiseen arvojärjestykseen, jossa tosiasiat aina ovat ensisijaisia, kieltää arvopäätelmiltä samalla rationaalisen perustan” (Perelman 1971, 512). Yhteiskunnallisten instituutioiden legitiimisyys toimii kuitenkin sen käsityksen mukaan, että myös tällaisista kysymyksistä voidaan ja tehdään järkeen perustuvia ratkaisuja (Summa 1996, 63).

Uusi retoriikka on Perelmanin mukaan käytännössä praktisen päättelyn tutkimusta, jonka tavoitteena on osoittaa, miten arvopäätelmien uskottavuus rakennetaan vakuuttavan kielenkäytön avulla. Järkeä ja tunteita ovat kiinteä osa elävää argumentaatiota eikä Perelman halua erottaa niitä tutkimuksessa toisistaan. Perelman tarkastelee retoriikkaa argumentaationa ja selvittää miten vakuuttavaa argumentaatio syntyy. Perelman toteaa, että argumentaation sisällöllinen vakuuttavuus muodostuu kielikuvien, asioiden esittämisjärjestyksen ja korostuksien avulla. Perelman erottelee tutkimuksessaan toisistaan demonstratiivisen päättelyn ja luonnollisen argumentaation (Summa 1996, 64–65.) Demonstratiivisella päättelyllä kerrotaan mikä on oikea päätelmä, riippumatta siitä onko kukaan varsinaisesti valmiina hyväksymään sitä. Vastaavasti luonnollisessa argumentaatioissa jää tilaa järkipäiselle ajattelulle, jota hyödyntäen voitaisiin joko hyväksyä tai hylätä jokin väittämä. Argumentaatioissa ja argumentaatioanalyysissä ollaan

alusta loppuun asti kiinnostuneita juuri siitä mikä voisi olla hyväksyttävää. Perelmanin sanoin: ”argumentaatio on vastakohta pakottamiselle” (Summa 1996, 66.)

Perelmanin retoriikkateorian osalta erittäin keskeinen teema on yleisön merkityksen korostaminen. Argumentointi tapahtuu aina vuorovaikutuksessa ja sillä on aina myös kohdeyleisönsä. Argumentaatioteoriassaan mukaan puhujan tulee aina suhteuttaa argumentointi yleisöönsä. Yleiseksi Perelman määrittelee käytännössä kaikki henkilöt, johon argumentoinnilla siinä tilanteessa halutaan vaikuttaa. Yleisön Perelman ryhmittelee teoriassaan ennalta määrittelemättömäksi universaaliyleiseksi ja entuudestaan jo tiedetyksi erityisyleiseksi. Erityisyleisön kohdalla yleisön odotukset ja intressit ovat etukäteen tiedossa, joten argumentointi on näin olleen mahdollista kohdistaa juuri heille sopivalla tavalla. Vastaavasti universaaliyleisöä ovat ketkä tahansa kuulijat, jotka ovat paikalla kuuntelemassa puhujaa. Ryhmittelyn merkitys on oleellista siinä kohtaan, kun puhujan täytyy päättää, haluaako hän lähestyä yleisöä tunteisiin tai järkeen vetoavalla retoriikalla. Luonnollisesti erityisyleisöä on helpointa lähestyä tunteisiin vetoavalla puheella ja vastaavasti universaaliyleisöä kannattaa lähestyä järkeen vetoavalla argumentaatiolla (Perelman 1996, 21–26.)

Oman tutkimukseni aineisto koostuu Helsingin Sanomissa esiintyvistä retoriikasta koronapandemiasta ja sen yleisönä ovat lukijat. Lukijakunta jakautuu koko valtakunnan laajuisesti, joten yleisössä on sekä erityisyleisöön, että universaaliyleisön joukkoon luokiteltavia lukijoita. Kelpo esimerkkinä universaaliyleisölle kohdistuvasta mediatekstistä, jossa esiintyy sotaretorista kielenkäyttöä, toimii zoonosivirologian professorin Olli Vapaalahden kommentit COVID-19 pandemian alkuvaiheelta kansalaisille tuotetusta tiedosta. Vapaalahti aloittaa toteamalla, että ”koronatiedon kuuluukin elää, mutta juuri nyt liikkuvaan maaliin tähtääminen voi herättää levottomuutta” (HS 11.3.2020). Vapaalahden mukaan COVID-19 on kehittynyt omanlaiseksi informaatioepidemiaksi, josta on aiheutunut laaja tutkimusten vyöry. Tässä haasteena on luotettavan tiedon erottaminen väärästä tiedosta eli disinformaatiosta. Vapaalahti kehoittaa kiinnittämään huomiota siihen, että kiireessä tuotetun tiedon laadunvarmistus ei aina toimi parhaalla mahdollisella tavalla, joka aiheuttaa sen, että julkisuuteen voi päästä ennen aikojaan tutkimuksia, jotka eivät kestä kritiikkiä ja jotka ovat ”hutaisten tehtyjä”. Tällöin tieteellinen tutkimus voi muuttua disinformaatioksi. Liikkuvaan maaliin tähtäämisellä Vapaalahti viittaa COVID-19 pandemian muuttuvaan luonteeseen ja tilanteen jatkuvaan elämiseen, joka on pitkälti myös

yksi syytä tiedon epävarmuuteen. Tieteen kollektiivisen luonteen ansiosta tiede kuitenkin korjaa itseään jatkuvan kriittisen arvioinnin kautta. (HS 11.03.2020.) Esimerkkinä erityisyleisölle kohdistetusta argumentaatiosta toimii hyvin, vaikka presidentin äitienpäiväpuhe, joka on kohdistettu nimenomaan kaikille äideille. Vastaavasti taas presidentin itsenäisyyspäivän puhe toimii esimerkkinä universaaliyleisölle siinä tapauksessa koko kansalle kohdistetusta puheesta.

Yleisön määrittämisen jälkeen Perelman siirtyy argumentaatioteoriassansa käsittelemään erilaisia keinoja, jolla yleisölle tuotettua argumentaatiota tehdään vakuuttavaksi. Perelmanin vakuuttamisen keinojen systematiikka jakautuu kahteen pääosaan: argumentoinnin lähtökohtiin ja argumentoinnin teknikoihin (Summa 1996, 69.) Argumentoinnin lähtökohtina Perelman pitää niitä puhujan tai kirjoittajan entuudestaan tiedossa olevia olettamia, jolla juuri tiettyä yleisötyyppiä kannattaa lähestyä. Nämä oletamat pitää sisällään myös tiettyjä asioita, joista reettori voi olla varma, ettei häntä kyseenalaisteta. Argumentoinnin tekniikoita ovat Perelmanin mukaan kielellisiä resursseja, joita käytetään vakuuttavuuden rakentamiseen. Vakuuttavuus rakentuu syyseuraussuhteiden, tavoitteiden, esimerkkien, rinnastuksien, metaforien ja vastakkainasetteluiden avulla puhujan tai kirjoittajan argumentaatiossa (Summa 1996, 70.)

Perelmanin argumentaatiotekniikat jakautuvat käsitteellisesti assosiatiivisiin eli yhdisteleviin ja dissosiatiivisiin eli erotteleviin kategorioihin. Assosiatiiviset tekniikat puolestaan jakautuvat kolmeen eri sidosryhmään: kvasiloogisiin argumentteihin, todellisuuden rakenteeseen nojaaviin argumentteihin ja rakennetta määrittäviin argumentteihin. Kvasiloogiset argumentit ovat ymmärrettävissä logiikan ja matemaattisen ajattelun kautta. Esimerkkinä Perelman käyttää jakamiseen perustuvaa argumenttia, jossa asianajaja muodostaa kokonaisuutta koskevan johtopäätöksen arvioimalla ensin sen kaikkia osia erikseen. ”Koska syytetty ei ole toiminut mustasukkaisuudesta, vihasta tai ahneudesta, hänellä ei ole voinut olla motiivia murhaan” (Perelman 1996, 59.) Todellisuuden rakenteeseen nojaavat argumentit perustuvat todellisuuden eri osien välisiin suhteisiin. Tähän Perelman käyttää esimerkkiä kirkon piiristä, jossa alttarin ja saarnatuolin välistä sidosta hyödynnetään Jumalan sanan kunnioittamiseen. Eli Pappi kehoittaa saarnatuolista uskovaiset alttarille kunnioittamaan Jumalan sanaa ehtoollisen muodossa (Perelman 1996, 60.) Todellisuuden rakennetta määrittäviin argumentteja ovat erilaiset esimerkit, analogiat metaforat ja vastakkainasettelut (Summa 1996, 71). Tämän

tutkimuksen aineiston analyysin osalta syvennyttään juuri näihin todellisuuden rakennetta määrittäviin argumentteihin.

Chaim Perelmanin näkemys retoriikasta sisältää tietyn implisiittisen käsityksen politiikasta, jota ei suoraan ilmaista hänen kirjoituksissaan, vaan se on pääteltävissä hänen retoriikan ja argumentaation teorioistaan. Hänen lähestymistapansa retoriikkaan nähdään politiikkana, joka on kielellistä toimintaa ja jossa argumentoinnin poliittisuus ilmenee väistämättä. Retoriikka ja politiikka kietoutuvat yhteen, sillä retoriikka on aina politiikkaa sisältävä näkökulma, joka ei rajoitu pelkästään argumentoinnin tekniikoihin tai suostuttelun taitoihin. Perelman näkee retoriikan politiikkana, joka ei yksinkertaisesti pyri yksimielisyyteen tai konsensukseen, vaan politiikan ja retoriikan kentät ovat täynnä konflikteja ja kamppailua. Hän korostaa, että retoriikan ymmärtäminen vaatii syvempää perehtymistä sen poliittisiin ja käsitteellisiin ulottuvuuksiin, joihin sisältyvät vallankäyttö ja toimijuus. Tämä politiikan ja retoriikan välinen yhteys on erityisen merkittävä tutkittaessa sitä, miten argumentointi vaikuttaa politiikkaan ja miten politiikka ilmenee retoriikan muodossa. Siitä huolimatta, että Perelmanin teksteissä politiikka ei ole selkeästi määriteltyä eikä eksplisiittisesti artikuloitua, sen implisiittisyys tarjoaa lukijalle mahdollisuuden tulkita ja ymmärtää politiikkaa retoriikan kautta. Poliittinen ajattelu ja argumentaation teorit tarjoavat näkökulmia, jotka auttavat tunnistamaan, miten argumentointi ja retoriikka muotoilevat politiikkaa, ja miten politiikka puolestaan vaikuttaa retoriikan strategioihin ja tavoitteisiin (Palonen 1997, 75–90.)

3.3 KENNETH BURKEN RETORIikka

Kenneth Burke on Chaim Perelmanin tapaan merkittävä uuden retoriikan tutkija. Burken retoriikkateoria lähtee Perelmanin tapaan liikkeelle retoriikan väistämättömyydestä modernissa elämässä. Burken tutkimuksessa korostuu retoriikan symbolinen ulottuvuus ihmisten toiminnassa (Summa 1996, 67.) Burke kytkee toisiinsa suostuttelun, retoriikan ja merkitykset. Täten retoriikka on läsnä siellä missä on suostuttelua ja suostuttelua on siellä, missä on merkityksiä. Eli aina kun puhutaan, kirjoitetaan ja toimitaan, ollaan myös tekemisissä retoriikan kanssa. Burken mukaan kielenkäyttö on aina symbolista toimintaa, koska sillä pyritään luomaan ja muuttamaan merkityksiä sekä ylläpitämään asenteita ja tunnetiloja (Tilli 2017, 15–16.)

Kenneth Burke oli kiinnostunut poliittisen vallan ja kielikuvien välille syntyvästä yhteydestä sekä erityisesti siitä, miten meidän luonnollisiksi kutsumat kielikuvat edustavat ja ylläpitävät poliittista valtaa (Summa 1997, 53.) Kenneth Burken näkemyksen mukaan kaikki inhimillinen toiminta liittyy symbolien hyödyntämiseen (Summa 1997, 57). Inhimillisellä toiminnalla tarkoitetaan tässä kontekstissa esittäjän ja yleisön välistä suhdetta Burken mukaan metaforat suodattavat todellisuutta korostamalla tiettyjä piirteitä ja samalla jättämällä muita huomiotta. Retoriikan olemassaolo perustuukin Burken mukaan kielenkäytön olennaiseen ja aina läsnä olevaan funktioon: kielen käyttämiseen välineenä, jonka avulla luonnostaan symboleja käyttävät ja niihin reagoivat olennot luovat perustan yhteistoiminnalle (Summa 1997, 56.)

Kenneth Burken teoretisoinnin tarkastelussa keskeiset käsitteet ovat identifikaatio, suostuttelu ja kommunikaatio (Summa 1997, 58). Burken retoriikkateorian keskeisin käsite on identifikaatio. Identifikaatio tässä yhteydessä tarkoittaa samastumista jonkin ilmiön yhteydessä, joksikin toiseksi osana jotakin laajempaa kokonaisuutta lisätäkseen omaa vakuuttavuuttaan. Summa havainnollistaa identifikaation ideaa esimerkiksi tilanteella, jossa poliitikko samaistuu yleisöönsä viittaamalla yhteiseen taustaan: ”maanviljelijöille puhuva poliitikko aloittaa puheensa toteamalla, että minäkin olen maatalon poika” (Summa 1997, 57.) Näin poliitikko identifioi itsensä osaksi maanviljelijöitä ollakseen riittävän vakuuttava yleisölleen, jotka tässä yhteydessä ovat maanviljelijöitä. Onnistunut identifikaatio voi tapahtua monella eri tavalla. Tie onnistuneeseen identifikaatioon voi löytyä esimerkiksi sananlaskuja, tuttuja rakenteita, metaforia tai Me-pronominia käyttämällä (Tilli 2017, 17.)

Retoriikan Burke luokittelee ihmisten tai eri ihmisryhmien väliseksi ristiriitatilanteisiin liittyväksi ilmiöksi, jonka hän avaa myös identifikaatio käsitettä käyttämällä.

”Retoriikkaa on kaikessa, missä identifioituminen ja sen vastinpari, erottautuminen, esiintyvät rinnan. Retorisuus kuuluu kaikkeen, missä tarjoutuu tilaisuus kilpaileviin identifiointeihin ja erotteluihin” (Summa 1997, 57.)

Burken mukaan metaforat suodattavat todellisuutta korostamalla tiettyjä piirteitä ja samalla jättämällä muita huomiotta. Yksi metafora tarjoaa samanaikaisesti vain yhden perspektiivin, näkökannan ja vertailukohteen, jättäen samalla muut syrjään (Burke 1969, 503–505.)

Yleisö on usein rektorin suurin haaste, etenkin poliittiselle puhujalle. Nykyaikana ns. internet aikakaudella käytännössä kaikki valtamedia julkaistaan myös sähköisesti, joka aiheuttaa väistämättä tilanteen, jossa meillä on hyvin monenlaista yleisöä tai lukijakuntaa yhtäaikaisesti läsnä. Pienen lisämausteen tähän tuo vielä sosiaalinen media, jonka kautta välittyy etenkin nuorison keskuuteen kaikki mahdollinen puheissa tai teksteissä tuotettu retoriikka, joka on jäänyt mahdollisesti valtamediaa seuraamattomilta henkilöiltä paitsioon. Voidaan todeta, että nyky-yhteiskunta asettaa ison haasteen puheiden ja media tekstien tuottamiseen ja niiden suunnitteluun, joka oli hieman erilaista esimerkiksi 60-luvulla. Burke painottaa retoriikassaan, että mikä tahansa retoriikka voi olla vakuuttavaa, mutta meillä ei ole olemassa yhtä absoluuttista retoriikka, joka toimisi missä tahansa tilanteessa kelle tahansa (Tilli 2017, 19).

Kari Palonen teoksessaan: kootut retoriikat: esimerkkejä politiikan luennasta vastaavasti käsittelee Kenneth Burken retoriikkaa, korostaen hänen näkemystään siitä, että retoriikan tavoite ei ole ainoastaan yleisön suostuttelu vaan myös käsitysten muuttaminen. Palosen (1997) mukaan Burke näkee retoriikan keinona provosoida yleisöä ja haastaa sen käsityksiä. Tässä kontekstissa retori (etos) vetoaa yleisöön (paatos) käyttäen argumenttia (logos), mikä voi muuttaa yleisön käsityksiä ja johtaa konfliktitilanteen muutokseen. Tämä prosessi on luonteeltaan poliittinen, sillä se kuvaa argumentoinnin ja yleisön välisen suhteen dynamiikkaa, jossa retoriikan tarkoitus on liikuttaa tätä suhdetta kohti muutosta. Burke näkee retoriikan myös kehikkona, jossa yksilöiden välinen ristiriita ja ryhmien identifioituminen ovat keskeisiä. Retoriikka tarjoaa välineitä ymmärtää, miten yksilöt ja ryhmät asettuvat vastakkain tai identifioituvat toistensa kanssa (Palonen 1997, 25–27).

3.4 GEORGE LAKOFF JA MARK JOHNSON

George Lakoff ja Mark Johnsonin teosta: *Metaphors We Live By* voidaan pitää klassisena metaforatutkimuksen perusteoksena, joka toimii hyvin tänä päivänäkin metaforiin liittyvissä tutkimuksissa ajankohtaisena teoreettisena työkaluna. Lakoffin ja Johnsonin mukaan metaforalla, selityksellä tai vertauksella ei kuitenkaan voida korvata asian alkuperäistä kontekstia, koska kielikuvien muodostuksessa hukkuu aina joitakin ominaisuuksia tai merkityksiä samalla kuin toiset saattavat korostua liikaa. Metaforien käytöllä voidaan tähtää jonkin asian korostamiseen, peittämiseen tai valitsemiseen. Lakoff

ja Johnson tuovat esille teoksensa heti alkumetreillä, miten esimerkiksi tilannetta, jossa väitellään, voidaan kuvailla sodankäytön termein. Kiivaassa väittelyssä toinen osapuoli saattaa olla hyökkäävässä ja toinen puolustavassa asemassa omaa argumenttia kohtaan. Väittelyn lopputuloksena toinen mahdollisesti häviää ja toinen voittaa ikään kuin sodassakin. Näin olleen väittelytilanne on kuvailtu puolestaan kuulijalle tai lukijalle ja ymmärretty sodankäynnin käsitteiden kautta (Lakoff & Johnson 1980, 5.) Tämän lisäksi Lakoff ja Johnson pitävät metaforia jo luonteeltaan itse itseään vahvistaviksi vakuuttamisen keinoiksi. Kuusisto tiivistääkin tämän hyvin toteamalla, että: ”kun tietty metafora kerran hyväksytään tilanteeseen sopivaksi, saavat kaikki aiheeseen liittyvät tapahtumat ja teot merkityksensä sen kautta, sen asetelmia noudattaen, ja vahvistavat sitä edelleen” (Kuusisto 1998, 38.)

Lakoffin ja Johnsonin tutkimusta voidaan osittain luonnehtia näin olleen käsittemetaforalliseksi tutkimukseksi. Heidän teoksessansa kuvataan, miten käsittemetaforat jäsentävät abstrakteja ilmiöitä arkikokemusten kautta (Lakoff & Johnson 1980, 3–6.) Yksi Lakoffin ja Johnsonin keskisimmistä havainnoista on se, että puhtaan argumentaation lisäksi myös ihmisten ajattelumaailma ja toiminta voivat olla metaforisia. Edellisessä kappaleessa esitetty esimerkki, jossa väittelyä kuvailtiin sodankäynnin käsitteiden kautta, yhdistyy juuri tämä ideologia, jonka mukaan ajatteluumme ohjaavat käsitteet, jotka rakentuvat metaforien avulla muuttavat myös päivittäisen toimintaamme osittain metaforiseksi (Lakoff & Johnson 1980, 3.) Lakoffin ja Johnsonin mukaan käsittemetaforan ymmärtäminen tapahtuu tulkintojen avulla. He tuovat esimerkiksi tästä metaforan ”avioliitto on kuin vuoristorata”, joka voidaan ymmärtää vain, kun tiedostamme tämän metaforan takana olevan käsittemetaforan ”rakkaus on matka”. Ilman käsittemetaforaa ja sen ymmärtämistä me emme myöskään voi ymmärtää alkuperäistä metaforaa (Lakoff & Johnson 1980, 3–6.)

Lakoffin & Johnsonin teoria luokittelee metaforat tavallisiin konventionaalisiin metaforiin ja luoviin kuvitteellisiin metaforiin. Tavalliset konventionaaliset metaforat ovat tunnistettavissa ihmisten arkipäiväisestä kielestä ilman yksityiskohtaisempaa taustatietoa metaforatutkimuksesta. Konventionaalisista metaforista esimerkkeinä toimivat: ”aika on rahaa” ja ”nopeat syö hitaat”. Monien konventionaalisten metaforien juuret ovat saaneet alkunsa paikallisesta kulttuurista. Eri kulttuureihin sisältyy runsaasti tämän kaltaisia tiedostamatta ja automaattisesti mieleen tulevia yhteisesti jaettuja mielikuvia. Mielikuvia muodostetaan myös tyypillisten tapauksien ja sosiaalisten stereotyyppien kustannuksella.

Konventionaalisilla mielikuvilla on näin ollen myös merkittävä rooli luonnollisen kielen kehityksen kannalta (Siikala 1992, 157–158.) Lakoffin ja Johnsonin mukaan kuvitteelliset eli luovat metaforat antavat meille kokemuksistamme aivan uudenlaista ymmärrystä. Niiden avulla voidaan löytää uusia merkityksiä asioille, jotka tiedämme tai joihin uskomme niin menneisyydessä tai nykyhetkessä. Luovina metaforina voidaan pitää niitä ilmaisuja, jotka eivät ole muuttuneet arkikielen yhteydessä konventionaalisiksi metaforiksi. Luovat metaforat ovat ikään kuin uusia kielikuvia, jotka eivät ole vielä ehtineet vakiintua osaksi puhetapaamme (Lakoff & Johnson 1980, 139.)

Lakoffin ja Johnsonin käsittemetaforateoria on ollut merkittävässä asemassa metaforatutkimuksessa ja sen soveltamisessa eri tieteenaloilla. Erityisesti yhteiskuntatieteissä ja viestinnän tutkimuksessa käsittemetaforilla on osoitettu olevan keskeinen rooli siinä, miten ihmiset hahmottavat ympäröivää maailmaa ja välittävät merkityksiä toisilleen. Lakoffin ja Johnsonin teorian mukaan metaforat eivät ole vain kielikuvia, vaan ne muodostavat perustavanlaatuisen osan kognitiivisesta järjestelmästä, minkä kautta jäsenämme kokemuksiimme ja vuorovaikutustamme (Lakoff & Johnson 1980, 4–5).

Kognitiivinen metaforatutkimus on sittemmin laajentunut tarkastelemaan, kuinka metaforat vaikuttavat paitsi yksittäisten käsitteiden ymmärtämiseen myös laajempiin diskursseihin, kuten politiikkaan, talouteen ja tieteelliseen viestintään. Esimerkiksi pandemioiden aikana käytetyt metaforat, kuten "taistelu virusta vastaan" tai "etulinjan työntekijät", eivät ainoastaan heijasta kriisitilanteiden kielikuvallista luonnetta, vaan myös ohjaavat ihmisten käyttäytymistä ja päätöksentekoa (Semino 2021, 53.) Tällaiset metaforat voivat muokata kansalaisten asenteita ja lisätä solidaarisuutta, mutta ne voivat myös luoda uhkakuvia ja kärjistää julkista keskustelua, mikäli niitä käytetään liiallisesti (Charteris-Black 2004, 76).

Erityisesti median ja julkisen viestinnän tutkimuksessa käsittemetaforilla on nähty olevan vaikutusta siihen, miten yleisö ymmärtää monimutkaisia ilmiöitä. Kun media hyödyntää sodankäynnin tai luonnonkatastrofien metaforia kuvaillessaan esimerkiksi pandemioita tai taloudellisia kriisejä se ei ainoastaan tarjoa vertauskuvallista selitystä, vaan samalla rakentaa tietynlaista narratiivia, joka voi vaikuttaa päätöksentekoon ja politiikkaan (Musolff 2016, 89). Lakoffin ja Johnsonin näkökulmasta metaforien valinta ei ole sattumanvaraista, vaan se heijastaa kulttuurisia ja ideologisia valintoja, joilla on

konkreettisia vaikutuksia ihmisten ajatteluun ja toimintaan (Lakoff 2008, 12–13). Lakoff & Johnson esittelevät konseptuaalisen metaforan VÄITTELY ON SOTAA kautta. Tällä metaforalla halutaan luoda kuva siitä, että käytämme usein väittelyyn liittyvässä keskustelussa sodan terminologiaa. Väittelyssä puhutaan esimerkiksi "strategiasta", "puolustamisesta", "hyökkäyksistä" ja "voitoista". Näiden kielikuvien kautta väittely näyttää taisteluna, jossa tavoitteena on vastapuolen argumenttien kumoaminen ja oman aseman vahvistaminen. Tämä ei kuitenkaan ole vain kielellinen ilmiö, vaan se myös vaikuttaa siihen, miten väittelyihin suhtaudutaan ja miten ne koetaan. Vastapuoli nähdään helposti vastustajana, eikä dialogisena keskustelukumppanina. Tämänkaltainen asetelma voi jo näin lähtökohtaisesti estää rakentavan argumentaation syntymistä (Lakoff & Johnson 1980, 4–6.)

Kuten Riikka Kuusisto toteaa: käsittemetaforien voima piilee niiden kyvyssä luoda ja ylläpitää tietynlaisia ajattelutapoja ja rakenteita. Kun jokin metafora juurtuu osaksi julkista diskurssia, sen vaikutus alkaa ulottua yksilötason ymmärryksestä laajempiin yhteiskunnallisiin käsityksiin ja päätöksentekoprosesseihin. Tämän vuoksi metaforien kriittinen tarkastelu on keskeistä erityisesti sellaisilla aloilla kuten esimerkiksi poliittinen viestintä, terveysviestintä ja media-analyysi (Kuusisto 1998, 40.)

4. MENETELMÄLLINEN VIITEKEHYS

Tässä luvussa esittelen tutkimusaineiston analyysin käyttämäni analyysimenetelmät. Tutkimukselleni sopiviksi analyysimenetelmiksi olen valinnut aineistolähtöisen retorisen diskurssianalyysin ja menetelmällisen viitekehysten kokonaisuutta täydentää Jonathan Charteris-Blackin kriittinen metafora-analyysi. Kriittinen metafora-analyysi tuo erityisen välineen metaforien merkitysten ja ideologisten ulottuvuuksien tarkasteluun. Avaan diskurssintutkimusta yleisellä tasolla ja kerron yksityiskohtaisemmin retorisesta diskurssianalyysistä analyysimenetelmänä. Lisäksi esittelen myös lyhyesti poliittista retoriikkaa tutkimuskohteena sekä kerron, miten sitä sovelletaan tässä tutkimuksessa.

Diskurssintutkimus nähdään monitieteisenä lähestymistapana, joka muuttuu yhteiskunnallisten ilmiöiden mukana. Sen keskiössä on kieli ja sen suhde sosiaaliseen toimintaan (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 7). Tavoitteena on selvittää, miten erilaisia

todellisuuksia rakennetaan ja millä perusteilla niille annetaan merkityksiä. Tutkimuksessa tarkastellaan myös, millaisia vaikutuksia näillä merkityksellistämisen tavoilla on. Diskurssintutkimuksen lähtökohta kytkeytyy laajempaan sosiaalisen konstruktivismin teoriaan, jossa korostetaan, että todellisuus ja sen merkitykset muotoutuvat vuorovaikutuksessa (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 12–13). Konstruktivistinen näkökulma painottaa tiedon ja käsitysten rakentumista erityisesti kielen ja arkipäiväisen viestinnän kautta. Tässä tutkimuksessa analyysin kohteena ovat ne merkitykset, joita Helsingin Sanomat tuottaa korona-aikana osana tätä kielellistä todellisuuden rakentamista (Jokinen 1999, 39–41). Diskurssianalyysin avulla voidaan tarkastella, millaisia rooleja kieli saa erilaisissa tilanteissa ja millaisia vaikutuksia sillä on sosiaalisessa toiminnassa kuten esimerkiksi mahdollisuuksien luomisessa, toiminnan ohjaamisessa tai sen rajoittamisessa (Burr 2015, 71). Tutkimuksen ytimessä on myös ajatus kielen diskursiivisesta vallasta: kielellä on kyky määritellä, haastaa ja muokata todellisuutta sekä asettaa ihmiset ja ilmiöt tiettyihin asemiin (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 53). Kielelliset diskurssit eivät siis ainoastaan heijasta yhteiskuntaa, vaan ne osallistuvat sen rakentamiseen. Niillä on historiallisesti muotoutunutta voimaa ja vaikutusvaltaa, joka tulee esiin kielenkäytössä. Esimerkiksi koronapandemian aikana julkisessa keskustelussa vedottiin nopeasti "talvisodan henkeen". Täällä viittauksella pyrittiin mobilisoimaan kansallista yhteishenkeä ja kriisivalmiutta. Pietikäinen ja Mäntynen nostavat esiin, kuinka tällaiset historialliset metaforat aktivoituvat erityisesti kriisitilanteissa ja tuottavat vahvoja kulttuurisia merkityksiä (Pietikäinen & Mäntynen 2009, 56–59).

Retorinen diskurssianalyysi on käyttökelpoinen menetelmä erityisesti uutistekstien tutkimuksessa, kun halutaan tarkastella niissä käytettyjä vaikuttamisen tapoja. Retoriikkaa esiintyy kaikessa kielellisessä viestinnässä ja se on olennainen osa sekä puhetta että kirjoittamista (Jokinen 1999, 47). Tämä analyysitapa on yksi diskurssianalyysin monista suuntauksista ja se keskittyy siihen, miten erilaisia todellisuustulkintoja pyritään esittämään uskottavina ja houkuttelevina. Tarkastelun kohteena on, millaisin kielellisin keinoin yleisöä pyritään saamaan mukaan näihin tulkintoihin (Jokinen 1999, 126). Taustaoletuksena on, että kielelliset ilmaisut eivät välttämättä heijasta puhujan mielipiteitä tai ulkoista todellisuutta, vaan ne ovat osa todellisuuden rakentamista (Jokinen 1999, 127). Retorisessa diskurssianalyysissä ei keskitytä pelkästään siihen, millaisia retorisia keinoja tekstissä käytetään, vaan analyysin ytimessä on ymmärtää, mitä funktioita nämä puheaktit tai selonteot palvelevat siinä tilanteessa, jossa ne esitetään (Potter 1996, 103).

Argumentoinnin olennainen piirre on vuorovaikutussuhteen rakentaminen yleisön kanssa. Sen tavoitteena on vakuuttaa kuulijat tai lukijat tietyistä näkemyksestä, ja tähän pyritään hyödyntämällä erilaisia suostuttelevan kielen muotoja (Jokinen 1999, 128). Retorisessa tarkastelussa uskottavuutta rakennetaan usein esittämällä asiat tosiasioina eli rakentamalla vaikutelma objektiivisesta faktasta (Potter & Edwards 1992, 104–107). Jokisen mukaan tällainen faktuaalinen ilmaisu on vakuuttavan retoriikan äärimuoto, jossa pyritään antamaan vaikutelma neutraalista ja kiistattomasta kuvauksesta todellisuudesta. Tällä tavalla esitetyt väitteet näyttäytyvät yleisölle itsestään selvinä, mikä voi heikentää ymmärrystä siitä, että myös niin sanotut faktat ovat sosiaalisesti rakentuneita. Tällöin vaihtoehtoiset tavat jäsentää todellisuutta jäävät helposti syrjään. (Jokinen 1999, 129). Yksi keskeisimmistä tavoista rakentaa todellisuutta retorisesti on ilmiöiden ja ihmisten luokittelu eli kategorisointi. Billigin mukaan kategorisointi ei ole pelkästään neutraalia nimeämistä, vaan se on retorinen keino, jolla voidaan ohjata tulkintoja ja rajata sitä, miten maailmaa ymmärretään. Kategorisointi toimii usein argumentaation välineenä erilaisissa kiistoissa ja keskusteluissa, se voi esimerkiksi vahvistaa tiettyä näkökulmaa tai heikentää vaihtoehtoisten näkökulmien uskottavuutta Billig (1987, 134–135.)

Jonathan Charteris-Blackin kehittämä kriittinen metafora-analyysi tarjoaa systemaattisen tavan tutkia, miten metaforat osallistuvat merkitysten rakentamiseen ja yhteiskunnallisten ilmiöiden ideologiseen muotoiluun. Menetelmä etenee kolmivaiheisesti. Ensimmäisessä vaiheessa kartoitetaan tekstistä ilmenevät metaforiset ilmaukset eli ne kielikuvat, joissa jotakin asiaa kuvataan toisen, usein konkreettisemmän käsitteen kautta. Tämän jälkeen toisessa vaiheessa näitä kielellisiä metaforia tulkitaan laajemmassa merkitysheydessä: pyritään ymmärtämään, minkälaisia käsitteellisiä rakenteita ne edustavat tai millaisia maailmankuvia ne heijastavat. Kolmannessa vaiheessa analyysin tavoitteena on paljastaa, millaisia ideologioita tai poliittisia tarkoitusperiä metaforien käyttö mahdollisesti palvelee. Kriittinen metafora-analyysi ei tyydy siis ainoastaan tunnistamaan ja kuvailemaan metaforia, vaan sen keskeinen pyrkimys on ymmärtää metaforien rooli vallankäytössä, mielikuvien muokkauksessa ja todellisuuden jäsentämisessä. Menetelmä sopii erityisen hyvin esimerkiksi poliittisen ja journalistisen kielen tutkimukseen. Näissä konteksteissa metaforat voivat vaikuttaa vastaanottajan ajatteluun hienovaraisesti ja tehokkaasti esittämällä monimutkaisia ilmiöitä yksinkertaistettujen ja kulttuurisesti tuttujen kielikuvien avulla. Tämän vuoksi Charteris-Blackin analyysi toimii tässä tutkimuksessa täydentävänä näkökulmana retorisen diskurssianalyysin rinnalla (Charteris-Black 2004, 34–39.)

Argumentaation rakenteessa keskeistä on se, millä tavoin esitetyt väitteet ja näkemykset tehdään uskottaviksi ja vakuuttaviksi. Sen ytimessä on pyrkimys vaikuttaa kuulijaan tai lukijaan siten, että tämä hyväksyy esitetyn kannan. Retoriikka toimii tässä keskeisenä välineenä, sillä sen avulla pyritään voittamaan yleisö puolelle – vaikuttamaan näkemyksiin ja toimintaan (Leiwo & Pietikäinen 1996, 95). Retorisen vaikuttamisen onnistuminen näkyy käytännössä vasta silloin, kun yleisö reagoi, esimerkiksi poliittisessa kontekstissa tulevissa vaaleissa. Tämä on nähtävissä myös COVID-19-pandemian aikana käytetyssä poliittisessa retoriikassa, jonka vaikutuksia voidaan arvioida myöhemmin esimerkiksi äänestyskäyttäytymisen kautta.

Argumentin uskottavuutta voidaan vahvistaa eri tavoin, joko korostamalla väitteen esittäjän luotettavuutta tai kehittämällä itse argumentin sisältöä vakuuttavamaksi. Tässä tutkimuksessa keskeinen keino jälkimmäisessä on metaforien käyttö. Metaforat toimivat retorisisina välineinä, joiden avulla monimutkaisia tai uusia asioita voidaan hahmottaa tuttujen käsitteiden kautta (Jokinen 1999, 148). Ne rakentavat ymmärrystä siirtämällä merkityksiä jo tunnetusta maailmasta uuteen kontekstiin. Samalla ne voivat myös kääntää asetelman toisin päin: paljastaa arkisista käsitteistä yllättäviä, aiemmin huomaamattomia piirteitä (Kaakkuri-Knuutila 1998b, 258–260). Metaforien voima kielenkäytössä perustuu niiden kykyyn nostaa esiin tiettyjä merkityksiä ja ohjata vastaanottajan tapaa ymmärtää tilanne (Rae & Drury 1993, 47–48). Jokinen havainnollistaa tätä viittaamalla Suomen Kuvalehden (29.1.1999) uutisointiin, jossa Pirjo Häggmanin ero Suomen olympiakomiteasta liitettiin hänen mieheensä kohdistuneisiin lahjusepäilyihin. Uutisessa Bjarne Häggmanin tilannetta kuvattiin sotametaforan avulla: "Bjarne Häggman nostaa päätänsä juoksuhaudasta kertoakseen oman versionsa tapahtumista"

Yllä siteeratussa lainauksessa ”pään nostaminen juoksuhaudasta” on selkeä sotametaforan rakenne, jossa halutaan kuvata pakoon lähteneen Bjarnen halukkuutta kertoa tapahtumien tilasta oman versionsa tilanteen rauhoituttuaan. Sotametaforalla Bjarnesta rakennetaan hänen aikaisemmista rikoksistansa huolimatta inhimillinen ja haavoittuva kuva, joka kaipaa yhteiskunnan ymmärrystä (Jokinen 1999, 149.)

Argumentaatiota voidaan vahvistaa vetoamalla esimerkiksi yhteisymmärrykseen tai asiantuntijoiden näkemyksiin. Tämä näkyy erityisesti tutkimusteksteissä, joissa käytetään suoria lainauksia tukemaan kirjoittajan omia väitteitä. Suora lainaus toimii retorisisena keinona, joka tuo esiin, että kirjoittaja ei ole yksin näkemyksensä kanssa, vaan saa sille

tukea muilta (Jokinen 1999, 138). Vakuuttavuutta voidaan lisätä myös esittämällä väitteet tosiasioina. Vaikka faktat usein perustuvat tutkimustietoon, niitä voidaan rakentaa myös osana poliittista argumentaatiota. Esimerkiksi poliittisessa puheessa tietyt kielteiset asiat voidaan esittää väistämättöminä tosina, joiden edessä ei ole muita vaihtoehtoja kuin hyväksyminen (Jokinen 1999, 140.) Ns. tosiasiapuheella on usein seurauksia toimijuuden näkökulmasta: puhe esittää tapahtumat ikään kuin ne eivät olisi kenenkään toiminnan tulosta, vaan sattumalta tai väistämättä syntyneitä ilmiöitä. Stephen Wooffitt tarkastelee, miten kieli voi rakentaa kuvauksia erityisesti poikkeuksellisista tapahtumista tavalla, joka syrjäyttää yksilöiden roolin (Wooffitt 1992, 102–103.) Tällöin puheesta katoaa toimijoiden vaikutus ja vastuu, ja kuulijalle jää ainoaksi vaihtoehdoksi hyväksyä esitetyksi muodostunut todellisuus. Tähän ilmiöön liittyy myös Kirsi Juhilan käsite vaihtoehdottomuuspuheesta, jossa vain yksi toimintatapa esitetään järkevänä tai mahdollisena. Samalla muut tulkintavaihtoehdot ja ratkaisumallit suljetaan retorisesti pois (Juhila 1993, 163–167.) Retoristen keinojen analysointi saa viimekädessä merkityksensä vasta osana laajempaa tutkimustehtävää. Retorisen analyysin avulla diskurssianalyttisessä tutkimuksessa voimme tutkimuksellisesti lisätä ymmärrystämme siitä, miten monin eri tavoin kielenkäyttö aktuaalisena toimintana on rakentamassa päivittäistä sosiaalista todellisuuttamme. Retoristen keinojen yksityiskohtaisen analyysin avulla nähdään, miten faktoja konstruoidaan, miten subjektipositioita tai identiteettejä tuotetaan tai miten erilaisia kategorisointeja rakennetaan, vahvistetaan tai kyseenalaistetaan (Jokinen & Juhila 1993, 75–80.)

5. SODAN RETORIikka JA TODELLISUUDEN RAKENTAMINEN KORONAVIRUSPANDEMIASTA HELSINGIN SANOMIEN KIRJOITUKSISSA

Tässä analyysiluvussa tarkoitukseni on käydä läpi, miten todellisuus koronaviruspandemiasta rakentuu Helsingin Sanomien kirjoituksissa todellisuuden rakennetta määrittävien argumenttien kautta. Todellisuuden rakennetta määrittävien argumenttien tulkintaan ja niiden avaamiseen olen hyödyntänyt Perelmanin teoreettista keskustelua. Todellisuuden rakennetta määrittäviin argumentteja ovat erilaiset esimerkit, analogiat, metaforat ja vastakkainasettelut (Summa 1996, 71). Aineistoa läpikäydessäni

huomasin, että samalla kun koronapandemiaa yritetään selittää lukijoille sodan terminologiaa hyväksikäyttäen, valtion käsite personifioituu lähes poikkeuksetta kirjoituksissa. Personifioinnilla pyritäänkin luomaan valtion verraten abstraktista käsitteestä helpommin ymmärrettävä ja inhimillisempi käsite. Tässä ensimmäisessä analyysiluvussa avaan miten valtio ”konseptualisoidaan” ihmiseksi sotaretoristen uutiskirjoitusten yhteydessä koronapandemiasta (Lakoff & Johnson 1980, 33.)

Muistan aikoinaan vuonna 2016 oikeustieteellisen pääsykoekirjasta oikeusinformatiikan osiosta lukeneeni, että tieteen tarkoitus on pelkistää, paljastaa ja tehdä näkymättömästä näkyvä. Koronaviruspandemia keskusteluista paljastuu näitä tarkoituseriä. Kari Palosen antaman Helsingin Sanomien haastattelun mukaan koronaviruspandemialla on yleisellä tasolla ollut myös paljastava vaikutus. Pandemia on osoittanut ihmisille, että tieto on lopulta aina kiistanalaista. Palosen mukaan kiistely on olemuksellinen osa politiikkaa. Tämä on korostunut erityisesti koronaviruspandemian alkuaikoina, kun julkisessa koronapandemia keskusteluissa kiistelijöinä on esiintynyt jopa enemmän asiantuntijoita kuin poliitikkoja. Kiistan kohteena ovat olleet teemat kuten: muodostuuko koronaviruksesta parantuneille immuniteetti, kuinka suurta on ollut todellinen kuolleisuus ja palaako virus takaisin aaltona? Mahdollisuuksien tulkintaa ja arviointia tehdään sekä tieteessä, että politiikassa jatkuvalla syötöllä. Palosen mukaan tärkein ero politiikan ja tieteen välillä tässä yhteydessä on se, että politiikassa enemmistöpäätös on tehtävä rajatussa ajassa ja tieteessä on enemmän tilaa pohdinnoille ja spekulatiolle (HS 17.5.2020.)

Todellisuuden rakentaminen sodan terminologiaa hyväksikäyttäen heti pandemian alkumetreiltä. Noin viikon verran Uudenmaan eristyksen jälkeen ja kolme viikkoa siitä, kun poikkeusolot otettiin Suomessa valtakunnallisesti käyttöön, julkaistiin Helsingin Sanomissa artikkeli otsikolla: ”Koronataistelussa on nyt asemasotavaihe.” Artikkelissa todetaan, että Suomi odottaa nyt taudin huippuvaihetta. Ensiryttinä on ohi, poikkeustila voimassa. Kukin poteroissaan odottaa ja odottaa, milloin se iskee (HS 02.04.2020.) Poikkeusolojen käyttöönottoa ja rajoitustoimenpiteitä kuvailtiin ensi ryttinä ja ihmisten koteja poteroiksi. Asemasotaa vastaavasti käytiin Suomessa toisen maailmansodan aikana kolmen vuoden ajan vuosina 1941–1944. Asemasodan metaforan käytöllä koronasodassa halutaan tuoda esille taistelun keston ajallisen kehyksen arvioinnin mahdottomuutta ja mahdollisesti kannustaa kansalaisia kärsivällisyyteen. Odottelu ja tietämättömyys

tulevaisuudesta yhdistävätkin toisessa maailmansodassa käytyä asemasotaa ja koronapandemian asemasotaa. Historiantutkija Ville Kivimäen mukaan toisen maailmansodan upseerien haastattelujen perusteella on todettava, että sodassa ylivoimaisesti vaikeinta oli toimia jatkuvan tekemättömyyden kanssa. Asemasodan suurimpia haasteita oli taisteluvälmiuden ylläpitäminen, yhtä aikaan istuen puoli vuotta samassa kuopassa odottaen. Kivimäen mukaan asemasodan aikana ihmisten johtaminen muuttuu, eikä pelkkä kova kuri ei enää riitä. Tilanne vaati kurin lisäksi psykologista ja sosiologista ymmärryskykyä, jotta ihmisten johtaminen olisi mahdollista staattisessa sotatilanteessa. Asemasodalla on ollut vaikutusta myös valtion ja kunnan roolien kehitykseen 60-luvulta eteenpäin. Yhteiskunnan ohjaaminen, säätelyminen ja suhde elinkeinoelämään kehittyivät roimasti (HS 02.04.2020.)

Toukokuussa 2020 Helsingin Sanomissa nostettiin esille ajatus siitä, miten maailma jakautuu voittajavaltioihin ja rimpuijoihin koronaviruspandemiassa. Voittajavaltioina pidettiin maita, jossa koronaviruksen leviäminen oli saatu kuriin ja tautia oltiin ”murskaamassa”.

Covid-19 pandemian kokonaiskuva esitettiin ”ihmiskunta vastaan virus” maailmansotana, jossa tilanne on tällä ajankohdalla se, että osa maista näyttäisi lyöneen vihollisen, osa rimpuilee juoksuhaudoissa ja kenttäsairaaloissa saaden kovia iskuja ja osa näyttää tyytyvän torjuntataisteluun, jossa virukselle on pantu ihan kunnolla hanttiin, mutta sen tuhoamisesta ei uskalleta edes haaveilla (HS 12.05.2020.)

Yllä olevassa pätkässä heijastuu mielestäni hyvin koronakeskustelun sotaan suoraan johdatteleva luonne. Ensinnäkin haluan kiinnittää huomiota ihmiskunta vastaan virus asetelman maailmansotana luomiseen. Koronavirus itsessään on ihmisille fyysisesti täysin näkymätön vihollinen, mutta silti tilannetta halutaan kuvailla vertauksella maailmansotaan. Tämän ensimmäisen aineistoesimerkin rivien välistä on hyvin havainnoitavissa myös se, miten valtiota aloitetaan personifioimaan ihmiseksi. Eihän todellisuudessa VALTIO voi rimpulla juoksuhaudoissa tai kenttäsairaaloissa. Näin luodaan valtiosta ihmiseen verrannollinen kuva maailmansodassa olevana taistelevana sotilaana, joka käy torjuntataistelua näkymätöntä vihollistamme vastaan.

Ontologiset metaforat liittyvät metaforien eheyteen ja olemukseen. Lakoff ja Johnson kertovat, että suuntaavat metaforat eivät voi tarjota kaikkea, mitä ontologiset metaforat voivat. Kokemuksemme fyysisistä objekteista ja aineista tarjoaa laajemman lähtökohdan ymmärtämiselle kuin suuntametaforat, jotka liittyvät vain tilan suuntahavaintoon. Kun kokemus kuvataan objektina, erillisenä kokonaisuutena, siihen voidaan viitata, luokitella, ryhmitellä tai jopa määritellä tietyllä tavalla. Tällä tavalla ontologisten metaforien avulla voidaan osoittaa ja perustella kokemusta, joka ei olisi mahdollista ilman metaforia (Lakoff & Johnson 1980, 25.) Mikäli ontologinen metafora on aineellinen ja luonteeltaan olemuksellinen, objektia voidaan konkreettisemmin kuvailla sen avulla. Käytännössä tämä tarkoittaa sitä, että metaforat sisältävät käsitteitä, jotka liittyvät aineen tai ihmisten fyysikaalisiin ominaisuuksiin. Usein konkreettisimmallaan ymmärrettävä kohdealue on abstrakti, esimerkiksi tapahtuma, tunne, toiminta tai ajatus. Nämä abstraktit asiat nähdään konkreettisina, ikään kuin käsin kosketeltavissa olevina asioina (Leino 1982, 109.)

Lakoff ja Johnson jakavat ontologiset metaforat kolmeen alakategoriaan: aineellisiin ja olemuksellisiin metaforiin, säiliömetaforiin ja personifikaatioon. Yksi yleisimmistä ontologisista metaforista on Lakoffin ja Johnsonin mukaan personifikaatio (Lakoff & Johnson 1980, 33.) Personifikaation avulla ymmärrämme mm. erilaisia elottomia kokonaisuuksia inhimillisiä ominaisuuksia, kokemuksia ja toiminnan kautta.

Kövecsesin mukaan ontologisista metaforista puuttuu rakenteellisille metaforille tunnusomaisia kognitiivisia rakenteita. Ontologiset metaforat ovat vähemmän kognitiivisia kuin rakenteelliset metaforat eli ne auttavat ymmärtämään esineiden, aineiden ja säiliöiden välittämiä erilaisia kokemuksia. Kövecses painottaa, että tämä ymmärrys on rajallinen eikä täsmennä kyseessä olevia esineitä, aineita tai säiliöitä. Rakenteiden yksityiskohdat tarkentuvatkin parhaiten rakenteellisten metaforien toimesta (Kövecses 2002, 34.)

Tässä tutkielmassa käsite koronasota, voidaan luokitella ontologisiin metaforiin. Koronavirus on ihmiselle sellaisenaan näkymätön sairaus. Puhumalla koronasodasta koronaviruksen yhteydessä tehdään koronasta ikään kuin fyysisesti olemassa oleva vihollinen, jota vastaan ihmiset voivat ”taistella”. Sodan varsinaista merkitystä ajatellamme sota tarkoittaa aina fyysistä yleisesti aseellista yhteenottoa kansojen välillä. Nyt sotaa käydään ihmiselle näkymätöntä virusta vastaan.

Tämän analyysiluvun alussa nostin esille Kari Palosen kommentin, jossa hän totesi, että koronapandemia on osoittanut tieteellisen tiedon olevan edelleen kiistanalaista ja näin olleen kiistelyn asema osana politiikkaa säilyy vahvana. Yhteenvedona voidaan todeta, että koronapandemialla on paljastava vaikutus myös kohti suvereenien valtioiden toimintaa. Kahden ensimmäisen pandemiavuoden jälkeen koronavirus on tehnyt meille hyvin näkyväksi kansallisvaltioiden vahvan aseman. Valtioiden rajoja on suljettu, kansalaisten usko auktoriteetteihin on lujittunut ja samalla osittain muista maailman ongelmista välittäminen on jäänyt toissijaiseksi (HS 12.05.2020.)

”Korona on kakun päällinen, joka peittää alleen kaikki ongelmat, jotka joudutaan myöhemmin ratkaisemaan.” (HS 12.05.2020.)

Pohdittavaksi jää onko sodankäynnin terminologian käyttö koronapandemiakeskusteluissa sopivaa vai ei. Eri sotien yhteydessä on vuosituhansien aikana kehitetty erilaisia toimintamalleja, jotka ovat sovellettavissa myös siviilielämässä ja ennen kaikkea kriisitilanteissa. Kysymyksiä kuten: mikä merkitys on viivyttämisessä puolustustaistelussa, mitä hyökkäys edellyttää, milloin ollaan valmiita hyökkäykseen, miten se toteutetaan ja millä tavalla siihen olisi mahdollisesti hyvä valmistautua ja missä reservin olisi tarkoituksenmukaista olla, voidaan pohtia sekä kriisi- että sotatilanteissa sen enempää näitä kahta asiaa toisiinsa kytkemättä. Edellä mainittujen kysymyksien lisäksi sodankäyntiin liittyy aina monenlaista tiedustelutoimintaa ja siihen liittyvää analyysiä. On varsin ilmeistä, että sissien toimintaperiaatteista löytyy toimintatapoja, jotka soveltuvat käyttöön myös terveydenhuollon kriisiin. Esimerkiksi myös terveydenhuollon kriisissä jouduttiin pohtimaan, miten mobilisoida oikeita joukkoja oikeaan aikaan. Toimittaja Anna-Stina Nykänen vertaakin mielenkiintoisella tavalla koronapandemian alkutaipaletta asemasotaan oikeassa sodassa. Historiallisesti asiaa katsoen toisen maailmansodan aikana Suomi oli oikeassa sodassa yli viis vuotta ja asemasotavaihe kesti kaksi vuotta. Toisen maailmansodan aikaisen asemasotavaiheen aikana mm. elintarvikkeista oli valtava pula ja jokaisen epätietoisuus oman henkensä säilymisestä oli valtava verrattuna koronapandemiaan. Hyvien valmius- ja varautumissuunnitelmien ansiosta mitään vastaavaa tarvikepulaa ei esimerkiksi koronapandemian aikana syntynyt.

6. TOIMIIKO VALTION SUVERENITEETTI PARHAITEN, KUN KANSAKUNTA ON ENSIN MOBILISOITU YHTEISEEN VIHOLLISEEN?

6.1 VALMIUSLAIN KÄYTTÖÖNOTTO JA SUVERENITEETIN KESKITTÄMINEN PANDEMIAN ALUSSA

Valtion suvereniteetilla tarkoitetaan valtion ylintä päätösvaltaa omalla alueellaan. Se merkitsee käytännössä sitä, että valtio voi itsenäisesti säätää lakeja, hallita väestöään, käyttää pakkovaltaa ja tehdä kansainvälisiä sopimuksia ilman ulkopuolista määräysvaltaa. Suvereniteetti ilmenee sisäisesti esimerkiksi kansallisen lainsäädännön ja hallinnon kautta ja ulkoisesti esimerkiksi kansainvälisessä tunnustamisessa ja diplomatiassa.

Koronapandemian kaltaisessa kriisissä suvereniteetti näkyy siinä, miten valtio käyttää valtaansa rajoittaakseen kansalaisten vapauksia, säätääkseen poikkeuslakeja tai hallitakseen rajojen yli kulkemista. Nämä toimet perustellaan usein yleisellä turvallisuudella ja sen ylläpidon tarpeella (Jackson & Sørensen 2013, 160–161.)

Valtion suvereniteetti ei ilmene irrallisena ilmiönä, vaan sen käyttö edellyttää kytköstä hallinnollisiin rakenteisiin ja kulkee käsi kädessä poliittisten neuvotteluprosessien kanssa. Keväällä 2020 valmiuslain käyttöönotto konkretisoi, miten poikkeusolot määrittivät suoran valtiovallan laajenemisen rajat ja ehdot. Presidentti Sauli Niinistön rooli muodostui tässä keskeiseksi, sillä hänen korona-aikainen toteamuksensa poikkeusolojen olemassaolosta loi symbolisen ja poliittisen paineen hallitukselle nopeuttaa lainsäädännön aktivoimista. Siitä huolimatta, että valmiuslain käyttöönotto kuuluu teknisesti valtioneuvoston toimivaltaan, presidentin aktiivinen viestintä ja linjaukset loivat valmiuslain etenemiselle vahvan perustan. Tapahtumien kulku osoittaa, miten poikkeusoloissa sodan retoriikka yhdistettynä valmiuslainsäädäntöön mahdollistaa tehokkaan toimivallan keskittämisen. Kriisi synnyttää tilanteen, jossa valtion institutionaaliset tasot hakevat yksimielisyyttä ja luovat vaikutelmaa yhtenäisestä johtajuudesta. Samalla se herättää kysymyksen siitä, missä määrin tällainen vallan keskittäminen on välttämätöntä ja missä kohdin se saattaa peittää poliittisen erimielisyyden tai epävarmuuden asiantuntijavaltaisen välttämättömyyden retoriikalla (HS 22.03.2020.)

Valtioneuvosto julkaisi vuoden 2020 toukokuussa Exit-strategisen raportin, jossa käsiteltiin koronakriisin vaikutuksia ja Suomen strategista jatkumoa covid-19 pandemian hallinnan suhteen. Valtioneuvoston raportissa oltiin yksimielisiä siitä, että epidemian globaalista luonteesta johtuen epidemian uudelleenkäynnistymisen riski on erittäin korkea. Suomalaisten osalta tämä tarkoittaa sitä, että rajoituksista luopumista ei voida harkita vielä pitkään aikaan. Suomen strategian päämäärä on raportin mukaan estää viruksen leviämistä yhteiskunnassa, turvata terveydenhuollon kantokyky ja suojella erityisesti riskiryhmiin kuuluvia kansalaisia (Valtiovarainministeriö 2020, 7.)

Koronavirus määrittyi hiljalleen näkymättömäksi viholliseksi, jota vastaan taisteltiin jatkuvasti rajoitusten ja rokotusten avulla. Ihmiset olivat valmiita luopumaan omista perusoikeuksistaan suuremman edun nimissä. Perusoikeuksien rajoittamista perusteltiin ihmisten terveysturvallisuudella (HS 9.2.2020). Heti koronapandemian alkutaipaleella Helsingin Sanomissa otettiin esille koronaviruksen yhteys valtajärjestelmiin. Kiinassa koronavirus on paljastanut autoritaarisen järjestelmän heikkouden terveyskriisissä. Vallan keskittyessä vain pienelle ryhmälle, samalle ryhmälle kertyy kansalaisten silmissä myös kaikki vastuu (HS 30.1.2020). Kiinan hallinto ryhtyi äärimmäisiin toimenpiteisiin pandemian hallitsemiseksi, kun muun muassa asettamalla miljoonia ihmisiä tiukkaan eristykseen. Wuhan ja muut Hubein maakunnan kaupungit asetettiin massakaranteeniin, ja liikkumista rajoitettiin ankarasti (HS 24.1.2020). Kiinan valtio otti käyttöön poikkeuksellisia toimenpiteitä kansakunnan suojelemiseksi, mutta samalla se myös vahvisti valtion kontrollia kansalaisistaan. Kiinan viranomaisten reaktiot pandemian alkuvaiheessa ovat herättäneet kansainvälistä keskustelua sananvapaudesta ja tiedon avoimuudesta (HS 12.2.2020). Sekä Kiinassa että Kiinan ulkopuolella on jo selvää, että autoritaariseen järjestelmään kuuluva epäonnistumisten pelko ja peittely johtivat siihen, että epidemia pääsi leviämään liian pitkään. Kiinalainen järjestelmä osoitti lopuksi pystyvän tehokkaaseen epidemian leviämisen estämiseen, mutta valitettavasti liian myöhään. Epidemia pääsi leviämään liian pitkään ja valtajärjestelmä otti kolauksen uskottavuuden osalta. Helsingin Sanomissa todetaankin, että demokratiassa epidemia on kansanterveyden uhka, mutta autoritaarisessa järjestelmässä se on myös valtajärjestelmän uhka (HS 8.2.2020.)

Kiinan hallinto ryhtyi äärimmäisiin toimenpiteisiin pandemian hallitsemiseksi, muun muassa asettamalla miljoonia ihmisiä tiukkaan eristykseen. Wuhan ja muut Hubein maakunnan kaupungit asetettiin massakaranteeniin, ja liikkumista rajoitettiin ankarasti (HS

24.1.2020). Näin Kiinan valtio otti käyttöön poikkeuksellisia toimenpiteitä kansakunnan suojelemiseksi, mutta samalla se myös vahvisti valtion kontrollia kansalaisistaan. Kiinan viranomaisten reaktiot pandemian alkuvaiheessa ovat herättäneet kansainvälistä keskustelua sananvapaudesta ja tiedon avoimuudesta (HS 12.2.2020).

Sodan retoriikka antaa valtiolle myös mahdollisuuden mobilisoida resursseja, organisoida yhteiskunnallista toimintaa ja saada kansalaiset yhtenäisesti tukemaan valtion toimia. Pandemian aikana sodan metafora voi auttaa vahvistamaan yhteenkuuluvuuden tunnetta ja luomaan viholliskuvan, joka tässä tapauksessa on virus (HS 26.1.2020). Tämän kaltaisen viholliskuvan luonti voi olla tehokas tapa toimia, koska se aktivoi syvällä kansallisessa muistissa olevia käsityksiä siitä, miten toimia yhteisen uhan edessä. Toisaalta sodan retoriikka voi myös aiheuttaa kritiikkiä ja vastarintaa, erityisesti jos kansalaiset kokevat, että valtio käyttää kriisiä hyväkseen laajentaakseen omaa valtaansa tai rajoittaakseen vapauksia ilman selkeää perustelua. Sodan retoriikka voi polarisoida keskustelua ja johtaa siihen, että yhteiskunnalliset ryhmät syyllistävät toisiaan tai muita maita pandemian leviämisestä tai hallitsemisesta (Brunila & Lehtinen 2020, 244–245.)

Helsingin Sanomien mukaan aasialaisia on syyllistetty koronaviruksesta erityisesti Yhdysvalloissa. Tämän ilmiön kärjistymisen yksi merkittävä tekijä oli Yhdysvaltojen presidentin Donald Trumpin tuottama retoriikka. Trump käytti koronaviruksesta nimityksiä kuten: ”kiinalainen flunssa” ja ”kung flu”, jotka leimasivat viruksen nimenomaan kiinalaiseksi ilmiöksi. Tämäntyyppinen nimeäminen ei ainoastaan assosioi virusta tiettyyn etniseen ryhmään vaan myös ruokkii ja oikeuttaa rasistisia asenteita ja käyttäytymistä kyseistä ryhmää kohtaan. Tämänkaltaisen syyllistämisen on osaltaan vaikuttanut siihen, että aasialaistaustaisten ihmisten kokema rasismi on kiihtynyt. Kun aasialaisoletetut olivat maalitettu syytäksi koronavirukseen, Yhdysvalloissa havaittiin selkeätä kasvua välikohtauksissa, joissa aasialaiset ovat joutuneet rasististen hyökkäysten kohteeksi. Rasismi on ilmennyt fyysisinä iskuina, solvaavana kielenkäyttönä sekä vihan levittämisenä sosiaalisen median alustoilla. Syyllistäminen ja rasismi saavuttivat kärkipisteensä Atlantan ampumistapauksessa, jossa kuoli kuusi aasialaistaustaista naista. Tämä tapahtuma toi voimakkaasti esille keskustelun aasialaisiin kohdistuvasta väkivallasta ja syvälle juurtuneista ennakkoluuloista, joita: ihmiset, viihdeteollisuus ja media ovat omalla toiminnallaan laajalti vahvistaneet (HS 28.3.2021.)

Syölistämisen ja viholliskuvien rakentamisen dynamiikka näkyi myös Yhdysvaltain ja Kiinan suhteissa pandemian aikana. Kiina ja Yhdysvallat ajautuivat mediakriisiin, jossa maiden hallitukset syyttivät toisiaan propagandasta ja valheiden levittämisestä. Kiinan ulkoministeriö syytti Yhdysvaltoja ”kylmän sodan mielialoista”, kun taas Yhdysvallat pyrki rajoittamaan kiinalaisten toimittajien toimintaa maassaan. Kiina vastasi tähän karkottamalla yhdysvaltalaisia toimittajia (HS 3.3.2020.)

Presidentti Donald Trump on useampaan otteeseen syyttänyt Kiinaa koronaviruksen alkuun panemisesta ja on viitannut virukseen termillä ”kiinalainen virus”. Hän on toistuvasti tuonut esille, että uskoo viruksen olevan peräisin Wuhanin kaupungista, Kiinasta ja jopa vihjannut, että se olisi peräisin siellä sijaitsevasta virustutkimuslaitoksesta. Trump väitti julkisesti, että hänellä on todistusaineistoa viruksen alkuperästä, mutta hän ei ole voinut paljastaa kyseistä tietoa. Lisäksi hän kritisoi Maailman terveysjärjestöä (WHO) siitä, että se olisi toiminut Kiinan ”PR-agenttina” ja väitti, että WHO on tehnyt virheitä pandemian hoidossa, minkä vuoksi Yhdysvallat päätti keskeyttää maksut järjestölle. (HS 01.05.2020.) Näin Trump halusi sekä rakentaa Kiinasta kuvan vihollisena ja mobilisoida suorastaan koko ihmiskuntaa taistelemaan virusta vastaan, mutta kuitenkin niin että syyttävä sormi oli osoitettu kohti tiettyä ihmisryhmää ja erityisesti kiinalaisia kohtaan.

Koronaviruksen alkutaipaleella Helsingin Sanomissa esiintyi hieman vastaavanlaista retoriikka, jossa viruksen alkuperä liitettiin laajemmin aasialaiseen kulttuuriin ja erityisesti Kiinan hallintojärjestelmään. Helsingin Sanomien kirjoituksessa (19.1.2020) nostettiin esille ”Tappavat aasialaisvirukset ovat kylväneet pelkoa aiemminkin”, jotka ovat aiemmin aiheuttaneet maailmanlaajuisia terveyskriisejä, kuten sars ja aids. Näitä aiempia epidemioita käytettiin pohjana ja perustana myös uuden koronaviruksen synnyttämälle huolelle. Puhuttiin tappavista aasialaisviruksista ja tiedon pimittämisestä, joka liitettiin suoraan aasialaiseen salailukulttuuriin. Uutisessa tuotiin mm. esiin, kuinka Kiina oli sars-epidemian aikana pimittänyt tietoa, mikä mahdollisesti vaikutti myös suomalaisen virkamiehen kuolemaan. Tietojen salaaminen nähtiin osana ”yleistä salailukulttuuria”, joka on kytköksissä autoritaariseen hallintotapaan. Kiinan viranomaisten haluttomuus jakaa tietoa epidemian alkuvaiheessa liitettiin poliittiseen järjestelmään, jossa vallan keskittyminen pienelle eliitille johti vastuukysymysten korostumiseen. Vasta sisäisen painostuksen, kansainvälisen kritiikin ja taloudellisten seurausten jälkeen Kiina ryhtyi aktiivisiin torjuntatoimiin. Tämä viive johti sarsin nopeaan leviämiseen ja koetteli Kiinan hallinnon uskottavuutta. Myös aiemmat terveyskandaalit, kuten Henanin maakunnan aids-

epidemia 1990–2000-luvuilla, osoittivat Kiinan hallinnon taipumuksen pimittää kriittistä tietoa, jopa kansalaistensa terveyden kustannuksella. Näiden tapahtumien varjossa uusi koronavirus herätti paitsi terveydellistä huolta myös epäluottamusta Kiinan avoimuuteen ja vastuunottoon globaalissa terveystilanteessa (HS 19.1.2020.)

Kokonaisuudessaan suhde koronaviruspandemian ja sodan retoriikan välillä on moniulotteinen, ja sillä on merkittäviä vaikutuksia sekä kansalliseen että kansainväliseen politiikkaan, yhteiskunnallisiin asenteisiin ja käyttäytymiseen kriisin aikana. Sotaretoriikan avulla rakennettu viholliskuva viruksesta voi tukea valtion suvereniteetin vahvistamista kriisitilanteessa. Kun kansakunta mobilisoidaan yhteistä näkymätöntä vihollista vastaan, kuten koronavirusta – voidaan perustella tiukkoja toimia, kuten liikkumisrajoituksia, valvontaa ja laajamittaista päätöksentekovallan keskittämistä (HS 9.2.2020). Tällainen mobilisaatio voi lisätä yhteisöllisyyden tunnetta ja tukea kansalaisten halua toimia yhteisen hyvän puolesta. Samalla se vahvistaa valtion kykyä tehdä nopeita ja kattavia päätöksiä, mikä on oleellista pandemian kaltaisessa nopeasti muuttuvassa kriisissä.

Kuitenkin viholliskuvien retorinen käyttö ei ole vailla seurauksia. Se voi myös johtaa syrjintään, yhteiskunnalliseen vastakkainasetteluun ja kansainvälisiin jännitteisiin. Pandemian aikana esimerkiksi Kiinaa ja aasialaisväestöä kohtaan kohdistui voimakasta syyllistämistä ja rasistista retoriikkaa – etenkin Yhdysvalloissa, jossa silloinen presidentti Donald Trump käytti viruksesta edellä mainittuja nimityksiä: ”kiinalainen virus” ja ”kung flu” (HS 26.1.2020). Tällainen retoriikka ei ainoastaan vahvistanut etnisiä stereotyyppioita, vaan johti myös väkivallan kasvuun ja viharikoksiin aasialaisamerikkalaisia kohtaan. Vastaavasti kansainvälisellä tasolla syntyi propagandasota Kiinan ja Yhdysvaltojen välille, jossa molemmat maat syyttivät toisiaan pandemian alkuvaiheen epäonnistumisista ja tiedon pimittämisestä (HS 3.3.2020).

Tämä herättää kysymyksen: toimiiko valtion suvereniteetti parhaiten silloin, kun kansakunta on ensin mobilisoitu yhteiseen viholliseen, vai muodostuuko tällainen mobilisaatio riskiksi demokratialle ja kansainväliselle vakaudelle? Vaikka viholliskuvien luominen voi tukea valtiollista toimintakykyä kriisin keskellä, voi se samalla heikentää kansalaisyhteiskuntaa, oikeusvaltioperiaatteita ja kansojen välistä luottamusta – erityisesti, jos retoriikka alkaa ohjata päätöksentekoa enemmän kuin demokraattinen keskustelu ja avoin tiedonvälitys (HS 17.2.2020).

7. MINKÄLAISENA KORONAVIRUSPANDEMIAN JA SODAN RETORIIKAN VÄLINEN SUHDE NÄHDÄÄN, MITEN TÄSTÄ AIHEESTA PUHUTAAN HELSINGIN SANOMISSA JA MINKÄLAISIA ARVOJA SIIHEN LIITETÄÄN?

Koronaviruspandemian ja sodan retoriikan välinen suhde on monella tavalla monimutkainen ja vaihtelee eri konteksteissa riippuen siitä, miten asiaa käsitellään. Koronaviruspandemian ja sodan retoriikan välinen suhde nähdään esimerkiksi Brunilan ja Lehtisen artikkelissa symbolisena kehyksenä, joka vaikuttaa kansalaisten käsityksiin ja reaktioihin pandemiaan. Sodan retoriikan käyttö pandemiakontekstissa liitetään usein valtionpyrkimyksiin hallita kriisitilanteita ja niiden aiheuttamaa epävarmuutta, ohjaamalla julkista keskustelua ja kansalaisten toimintaa. Tämän kaltainen retoriikka antaa valtioille mahdollisuuden toteuttaa poikkeuksellisia toimenpiteitä, jotka voivat rajoittaa kansalaisvapauksia turvallisuuden nimissä. (Brunila & Lehtinen 2020, 234–236.)

Sotaretoriikkaa on kautta aikojen pidetty lähinnä valtion päämiesten tuottamana puheena. Tämä trendi on korostunut myös laajalti aikaisemmassa sotaretorisessa tutkimuksessa, kun pääsääntöisesti sotaretoristen tutkimusten ydinteemoina ovat olleet jonkin valtion presidentin tai muutoin kansainvälisesti merkittävän henkilön puheet. Tämä tutkimus on tältä osin erilainen, sillä se ei keskity kenenkään yksittäisen henkilön tai vain tiettyjen henkilöiden tuottamaan retoriikkaan. Tutkimus keskittyy laaja alaisesti Suomen suurimman valtamedian Helsingin Sanomien tuottamaan sotaretoriikkaan lähestulkoon koko koronapandemian ajalta. Suomessa pandemian heti alkumetreiltä alettiin peräänkuuluttaa johtajuutta ja arveltiin, että koronakriisistä saattaa tulla politiikassa iso vedenjakaja (HS 19.3.2020).

Perinteiset puolueet voivat tehdä paluun, kun korona panee yhteiskunnan tärkeysjärjestyksen uusiksi ja etualalle nousevat turvallisuus, talous ja yhteistyökyky. Kriisin keskellä huolestuneet ihmiset hakevat nyt selvästi turvaa yhteisestä laumasta. Ja sitä laumaa johtavat ne, joille se tehtävä on annettu, ennen kaikkea pääministeri Sanna Marin ja tasavallan presidentti Sauli Niinistö. Poliittisessa kielenkäytössä ilmiötä kutsutaan lipun ympärille kokoontumiseksi. (HS 19.3.2020.)

Valtioiden johtajien suosion kasvu ulkoisten kriisien iskiessä kotimaahan on huomattu jo useissa aikaisemmissakin tutkimuksissa. Tätä ilmiötä on tutkittu erityisesti Yhdysvalloissa muun muassa John Muellerin toimesta, joka loi käsitteen "rally round the flag effect". Johtajan suosion selkein nousu tapahtuu, kun kansakuntaa kohtaa suora ja dramaattinen ulkoinen uhka, kuten koronakriisi ja johtajan rooli ongelman ratkaisussa on keskeinen. Johtajan suosion kasvu selitetään tutkimuksissa usein isänmaallisuudella ja mielipidejohtajuudella (Mueller 1970, 18–34). Kriisi luo kansallista yhtenäisyyttä, joka kulminoituu vahvasti johtajan hahmoon ja samalla johtajan vastustajat siirtyvät syrjään ja hiljentyvät. Tämä ilmiö nähtiin myös Suomessa korona-aikana. Muellerin teoria on osoittautunut päteväksi useissa kriiseissä ja yhtenä esimerkkinä tästä voidaan pitää vuoden 2001 WTC:n (World Trade Center) kohdistuneita terrori-iskuja. Tällöin Yhdysvaltain presidentti George W. Bushin suosio hyppäsi 51 prosentista 85 prosenttiin, mikä ilmensi kansallista yhtenäisyyttä (Hetherington & Nelson 2003, 37–42).

Bushin tapaus osoittaa, että vakavassa kriisissä johtajan ei tarvitse tehdä ihmeitä; johtajuus itsessään riittää. Suomessa pääministeri Marinin vakava olemus on palvellut häntä hyvin poliittisen vallan käyttäjänä ja hänen systemaattinen kriisin aikainen työskentelytapa luo kuvaa hallinnasta. Kriisin pitkittyessä ja kuolonuhrien lisääntyessä kansa odottaa johtajiltaan kuitenkin myös empatiaa ja lämpöä. Suomalaiset ovat perinteisesti luottaneet järjestelmäänsä ja sen toimivuuteen. Tämä näkyy myös siinä, miten suomalaiset suhtautuvat koronaepidemiaan: monet hyväksyvät ja jopa toivovat tiukempia rajoituksia. Lähtökohtana voidaan pitää sitä, että suomalaiset pitävät viranomaisia luotettavina, uskovat heidän toimivan yhteisen hyvän puolesta eivätkä epäile hallituksen tavoittelevan diktatuuria rajoitusten avulla. Suomalaisessa yhteiskunnassa luottamus on vallitseva olotila, ja se koskee myös viranomaisten antamia tietoja (HS 25.1.2020).

”Talvisodan henki” näkyy Heiskalan mukaan nyt myös politiikassa, kun sekä hallitus että oppositio kannattavat nyt kovia toimia – tosin oppositio vielä kovempia. Kansalaiset kaipaavat selkeitä ohjeita, koska koronavirus on järkyttänyt heidän arkeaan syvästi (HS 30.3.2020.)

Suomessa kovien toimien käyttöönottoon ei ole yhtä lailla totuttu, kun esimerkiksi Kiinassa, jossa: ”Kovat toimet ovat kuitenkin Kiinan kaltaisen kontrollivaltion vahvuusalueetta. Matkustusrajoitukset, miljoonakaupunkien eristäminen ja muu vapauksista tinkiminen kyllä sujuvat, kun tilanteen riskeihin on ensin havahduttu” (HS 25.1.2020).

Professori Risto Heiskala viittaa Helsingin Sanomissa brittisosioologi Anthony Giddensin käsitteeseen ontologinen turvallisuus, joka kuvaa luottamusta identiteetin ja ympäristön pysyvyyteen. Heiskala kertoo, että nyt kansalaisten luottamus on järkkynyt, sillä asiantuntijatkaan eivät osaa sanoa, milloin paluu turvalliseen arkeen on mahdollista. Tämä epävarmuus saa ihmiset kaipaamaan tiukempia ohjeita ja lisää myös sosiaalista kontrollia. (HS 30.3.2020.) Tämän perusteella uskallan todeta, että turvallisuus on yksi selkeä arvo, joka Helsingin Sanomissa toistuvasti liitetään koronaviruseduskursseihin. Turvallisuus rakentuu pitkälti luottamuksen pohjalta ja ulottuu syvällisesti viranomaisiin ja asiantuntijoihin. Yhtenä hyvänä lähteenä turvallisuuden käsitteen määrittämiseen voidaan tässä yhteydessä mielestäni käyttää valtioneuvoston laatimaa yhteiskunnan turvallisuusstrategia-asiakirjaa. Yhteiskunnan turvallisuusstrategiassa kokonaisturvallisuus on keskeinen käsite. Kokonaisturvallisuudessa korostetaan varautumista ja yhteiskunnan elintärkeiden toimintojen turvaamista kaikissa tilanteissa (Valtioneuvosto 2012, 6.) Valtioneuvoston vuoden 2012 periaatepäätöksessä kokonaisturvallisuus määritellään seuraavasti:

”Kokonaisturvallisuus on tavoitetilä, jossa valtion itsenäisyyteen, väestön elinmahdollisuuksiin ja muihin yhteiskunnan elintärkeisiin toimintoihin kohdistuvat uhkat ovat hallittavissa. Yhteiskunnan elintärkeät toiminnot turvataan viranomaisten, elinkeinoelämän sekä järjestöjen ja kansalaisten yhteistoimintana. Turvaamisen toimiin kuuluvat uhkiin varautuminen, häiriötilanteiden ja poikkeusolojen hallinta sekä niistä toipuminen. ”
(Valtioneuvosto 2012, 7.)

Kriisitilanteet ovat usein hämmentäviä ja ihmiset kokevat helpotusta saadessaan selkeitä ohjeita toimintaansa varten. Demokraattisen päätöksenteon ja toimien nopeus nousevat uuteen arvoon ja toisia vaarantavia toimintatapoja pidetään vastuuttomina. Koronakriisillä on mahdollisia pitkän aikavälin vaikutuksia suomalaiseen yhteiskuntaan ja maailmanlaajuiseen hallintoon, huolimatta siitä, että rajoja suljetaan. Todennäköisenä voidaan pitää sitä, että epidemia vaikuttaa suomalaisten elämäntapoihin merkittävästi ja että sen seuraukset voivat olla syvällisiä ja pitkäkestoisia. Helsingin Sanomissa koronakriisin pitkän aikavälin vaikutuksia on pohdittu muun muassa seuraavasti: Pandemia on tuonut esiin yhteiskunnan haavoittuvuuden sekä korostanut kriisinsietokyvyn ja huoltovarmuuden merkitystä. On pohdittu, kuinka terveydenhuollon kapasiteettia ja varautumista voidaan kehittää vastaavien kriisien varalta. Lisäksi keskustelua on käyty

siitä, miten pandemia vaikuttaa poliittiseen päätöksentekoon ja kansalaisten suhtautumiseen valtion toimenpiteisiin tulevaisuudessa (HS 30.3.2020.) Helsingin Sanomien artikkelissa "Murheellisin asiakirja, mitä tässä maassa on allekirjoitettu" koronaviruspandemia rinnastetaan historialliseen kriisiin, talvisotaan. Artikkelissa käsitellään talvisodan päättymistä ja sen muistamista nykypäivänä, mutta siinä myös viitataan pandemian aiheuttamiin poikkeusoloihin ja yhteiskunnan reagointiin kriisiin. Yleisötilaisuuksien kuten: Helsingin tuomiokirkon muistohetken ja Senaatintorin tapahtuman, peruminen nostetaan esiin osana pandemian seurauksia. Lisäksi valtiovarainministeri Katri Kulmuni viittaa artikkelissa sodan ajan arvoihin, kuten yhteisvastuuseen ja huolenpitoon, ja korostaa niiden merkitystä myös pandemiakontekstissa. Tällainen historiallinen rinnastus ilmentää, kuinka sotaretoriikkaa ja kriisikehystä hyödynnetään nykyisten yhteiskunnallisten haasteiden hahmottamisessa (HS 13.3.2020.)

Brunila & Lehtisen artikkelissa korostetaan, että sodan retoriikkaan liittyvät arvot ja sen käyttö keskustelussa ovat monitahoisia. Pandemiasta kuvataan sodankäynnin termein yhtäältä yhteisen vihollisen, tässä tapauksessa viruksen, vastaisena taisteluna, joka voi vahvistaa kansallista yhtenäisyyttä ja sitoutumista yhteiseen päämäärään. Toisaalta se voi myös kuvastaa valtion pyrkimyksiä kontrolloida epävarmuutta ja pelkoa, jotka kriisitilanteet synnyttävät (Brunila & Lehtinen 2020, 234–235.) Seuraavaksi ajon käydä läpi lyhyin esimerkein, minkälaisia arvoja uutiskirjoituksista löytyi, joita liitettiin sodan retoriikkaan.

Esa Mäkisen Helsingin Sanomien artikkelissa "Kärssiikö virus demokratiassa?" sotaretoriikka ei ole pääosassa, mutta siinä voidaan tunnistaa tiettyjä arvoja, jotka liittyvät kriisinhallintaan ja poikkeustilanteisiin, kuten pandemian torjuntaan. Seuraavaksi avaan näitä arvoja sodan retoriikan näkökulmasta kohta kerrallaan. Turvallisuus ja kontrolli: Artikkelissa viitataan siihen, kuinka Kiina on onnistunut hidastamaan viruksen leviämistä "voimalla", eli rankemmalla valvonnalla ja yksilön oikeuksien rajoittamisella. Tämä liittyy vahvasti sodankäyntiin, jossa poikkeustila oikeuttaa valtion toimenpiteitä turvallisuuden takaamiseksi. Kriisiaikoina hallinnon kykyä kontrolloida tilannetta pidetään keskeisenä arvona. Yhteisöllisyys ja kollektiivinen vastuu: Artikkelissa korostetaan, että jokainen kansalainen on lähes yhtä tärkeä taudin estämisessä, mikä kuvastaa sodan aikaista kollektiivista mobilisaatiota. Jokaisella on vastuu tehdä osansa, kuten huolehtia käsihygieniasta ja pysyä kotona oireisena. Tämä ajatus vertautuu sotatilanteisiin, joissa

kansalaisten yhteistyöllä pyritään yhteiseen päämäärään. Demokraattiset arvot ja viestinnän avoimuus: Artikkelissa painotetaan, että demokraattisten valtioiden tulee reagoida kriisiin omista arvoistaan käsin avoimella ja nopealla viestinnällä, eikä autoritaarisella kontrollilla. Tämä asettaa vastakkain demokraattisen päätöksenteon ja kriisinhallinnan, jossa ei rajoiteta kansalaisvapauksia liiallisesti. Kriisinhallinta ilman voimatoimia esitetään arvolähtöisesti tärkeänä. Kestävyys ja sopeutumiskyky: Artikkelissa kysytään, pystyykö vapaa länsimainen yhteiskunta pysäyttämään pandemian ilman autoritaarisia keinoja, eli omilla vahvuuksillaan. Tämä näkemys taas liittyy resilienssiin eli kykyyn kestää ja sopeutua poikkeustilanteisiin, mikä on myös sodan ja kriisinhallinnan keskeinen käsite (HS 29.2.2020.)

Artikkelin kautta käsitellään kriisiajan hallintaan liittyviä arvoja, jotka ovat usein osa sotaretoriikkaa. Turvallisuus, yhteisöllisyys, vastuullisuus ja kriisinkestävyys ovat keskeisiä arvoja, joita hyödynnetään usein sotaretorisissa pandemiadiskursseissa.

Sotametaforia käytettäessä pandemian aikana niistä heijastuu tiettyjä arvoja ja asenteita, jotka vaikuttavat siihen, miten yhteiskunta suhtautuu kriisiin ja millaisia toimenpiteitä pidetään hyväksyttävänä. Yksi keskeisimmistä arvoista, joka nousi esiin sotaretoriikassa, on turvallisuus ja kontrolli: Sotametaforat oikeuttavat usein tiukempia valvonta- ja kontrollitoimenpiteitä, sillä ne esittävät tilanteen poikkeuksellisenä ja vaativat nopeita toimia turvallisuuden takaamiseksi. Tämä voi johtaa kansalaisvapauksien väliaikaiseen rajoittamiseen, mikä herättää kysymyksiä yksilön oikeuksien ja kollektiivisen turvallisuuden välisestä tasapainosta (HS 22.5.2020).

Jos ajatellaan taas sotametaforien käytön haittapuolia ja etsitään ikään kuin kriittisiä näkökulmia sotaretoriikan käyttöön, voidaan todeta, että sotametaforat ovat tehokkaita viestinnällisiä keinoja, mutta niiden käyttöön liittyy myös haasteita. Ensinnäkin ne voivat yksinkertaistaa monimutkaisia ilmiöitä ja johtaa mustavalkoiseen ajatteluun, jossa asiat nähdään joko "hyvinä" tai "pahoina", ilman tilaa monimutkaisemmille ja hienovaraisemmille tulkinnoille (Meretoja 2021, 48). Toiseksi sotametaforat voivat ruokkia pelkoa ja epäluuloa. Tällä taas voi olla yhteiskunnallisia jänniteitä lisäävä ja syrjiviä asenteita erityisesti vähemmistöryhmiä kohtaan lisäävä vaikutus. Näin tapahtui koronapandemian aikana, kun virus liitettiin tiettyihin kansallisuuksiin ja etnisiin ryhmiin (Charteris-Black 2005, 37; HS 28.3.2021).

Seuraavaksi esittelen esimerkkejä sekä arvoista, kuten turvallisuus ja terveysturvallisuus, että metaforisista teemoista, kuten: uhraaminen, yhteisöllisyys ja yhteistyö, voima ja päättäväisyys, sotilasterminologia, sankarikertomukset sekä vihamielinen kieli, jotka nousivat esiin analyysin tuloksena.

Turvallisuus: Pandemian aikana turvallisuuden arvo korostuu, kun valtiot pyrkivät suojelemaan kansalaisiaan virukselta. Sodan retoriikalla voidaan pyrkiä vahvistamaan käsitystä valtion tehtävästä tarjota suojaa ja turvaa. Terveysturvallisuus nostettiin avoimesti sotilaallisen turvallisuuden rinnalle.

”Terveysturvallisuus on iso asia jatkossa, ja huoltovarmuus, josta Suomella on ongelmista huolimatta hyvä malli”, arvioi ulkoministeriön ulko- ja turvallisuuspolitiikasta vastaava alivaltiosihteeri Kai Sauer. Sana terveysturvallisuus ei itsessään ole uusi. Mika Salminen oli THL:n terveysturvallisuuden johtaja jo ennen koronaviruksen aiheuttamaa pandemiaa. Aids, sars ja ebola ovat kukin vuorollaan nostaneet terveysturvallisuuden uutisotsikoihin. Uutta on se, että terveysturvallisuus nostetaan sodankäynnin ja voimapolitiikan rinnalla esille ulko- ja turvallisuuspolitiikassa (HS 22.5.2020.)

Terveysturvallisuuden käsite kuvastaa, miten turvallisuus ei ole enää vain perinteisten sotilaallisten ja poliittisten uhkien hallintaa, vaan se sisältää myös kansanterveyden suojelemisen. Uutisissa kuvataan, miten pandemia on laajentanut käsitystä turvallisuudesta tuoden esille tarpeen huomioida laajemmin yhteiskunnallisen toimintakyvyn ylläpitäminen kriisitilanteissa. Lisäksi huoltovarmuuden käsitteleminen julkisesti valtamediassa tuo esiin turvallisuuden merkityksen laajassa yhteiskunnallisessa yhteydessä. Se korostaa yhteiskunnan perusrakenteiden toimivuuden takaamisen tärkeyttä kaikissa tilanteissa, mikä on erityisen elintärkeää kriisiaikoina, kuten pandemian aikana. Kokonaisuudessaan Helsingin Sanomien artikkelissa turvallisuus näyttäytyy, sekä perinteisen ulko- ja turvallisuuspolitiikan kentällä- että terveysturvallisuuden ja huoltovarmuuden kentällä. Tällä puolestaan halutaan korostaa turvallisuuden monipuolista ja jatkuvasti kehittyvää luonnetta nykyajan maailmassa (HS 22.5.2020.)

Keskustelu pandemian aikaisesta turvallisuudesta ulottuu myös yhteiskunnalliseen pohdintaan peruspalveluiden järjestämisestä ja niiden roolista kansalaisten turvana. Tekniikan tohtorin Jarmo Kervisen Helsingin Sanomien kirjoituksessa todetaan, että

sosiaali- ja terveydenhuollon palveluista on muodostunut kuin Gordionin solmu, jota ei enää osata avata. Kervisen mukaan järjestelmää kuormittavat liiallinen määrä päättäjiä sekä vanhentuneet hallintorakenteet, jotka juontavat juurensa agraarikulttuurin aikaan. Samassa yhteydessä esitetään, että sosiaali- ja terveydenhuollon kaltaiset palvelut mukaan lukien koronaviruksen torjunta ovat kansalaisten perusoikeuksia ja ne tulisi järjestää keskitetysti, demokraattisesti ja yhdenvertaisesti kaikille. Tämä näkemys kytkeytyy pandemian aikana korostuneeseen ajatukseen valtiosta suojelijana, jonka tehtävänä on turvata väestön hyvinvointi ja toimintakyky. Näin olleen palvelujärjestelmää koskevassa keskustelussa korostuu sama retorinen kehys kuin turvallisuuspolitiikassa: valtiolla on velvollisuus puolustaa kansalaisiaan ei ainoastaan asein vaan myös rakenteellisesti ja sosiaalisesti (HS 17.2.2020.)

Koronaviruspandemian ja sodan retoriikan välistä suhdetta ilmentävät useat metaforiset teemat, kuten uhraaminen, yhteisöllisyys ja yhteistyö, voima ja päättäväisyys, sotilasterminologia, sankarikertomukset sekä vihamielinen kieli. Näistä teemoista löytyy runsaasti esimerkkejä, joista nostan alla esiin joitakin keskeisiä. Sodan metaforat rakentavat koronapandemian yhteydessä voimakkaita moraalisia ja yhteiskunnallisia ulottuvuuksia. Yksi keskeinen teema on uhraaminen, joka esitetään kansalaisvelvollisuutena. Yksilöiltä odotetaan luopumista henkilökohtaisista eduista – liikkumisvapaudesta, sosiaalisista kontakteista ja työnteosta – yhteisen edun nimissä. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa todetaan, että "vakava poikkeustila edellyttäisi, että yksilön vapaus joutuu väistymään laajemman, yhteisen edun nimissä", mikä konkretisoi yhteisen rintaman vaatimuksia kriisiaikana (HS 1.3.2020.)

7.1 UHRAAMINEN

Pandemian aikana vaadittiin kansalaisilta uhrauksia yhteisen hyvän nimissä, kuten liikkumisvapauden rajoittamista, henkilökohtaisten etujen kuten työn tai sosiaalisen kanssakäymisen väliaikaista supistamista, jotta yhteiskunta selviäisi kriisistä mahdollisimman vähin vaurioin (Charteris-Black 2004, 81). Uhraaminen esitetään uutisissa ikään kuin kansalaisvelvollisuutena. Yksilöiltä odotetaan luopumista henkilökohtaisista eduista kuten: liikkumisvapaudesta, sosiaalisista kontakteista ja työnteosta yhteisen edun nimissä. Helsingin Sanomien pääkirjoituksessa todetaankin, että "vakava poikkeustila edellyttäisi, että yksilön vapaus joutuu väistymään laajemman, yhteisen edun nimissä" mikä konkretisoi yhteisen rintaman vaatimuksia kriisiaikana (HS

1.3.2020.) Uhraamisen teema jatkuu myös artikkelissa, jossa hallintotieteen professori Jari Stenvall toteaa kriisijohtajan olevan henkilö, joka ”joutuu ottamaan vastaan iskuja” ja voi silti ”jälkikäteen nousta sankariksi.” Tällainen kuvaus korostaa yksilön henkilökohtaista uhrausta kansakunnan hyväksi, erityisesti julkisen vallan kantajina toimivien henkilöiden kohdalla (HS 13.1.2022.)

7.2 YHTEISÖLLISYYS JA YHTEISTYÖ

Korostetaan yhteisöllisyyden ja kollektiivisen toiminnan arvoa, kun koko yhteiskunta mobilisoidaan toimimaan yhtenä rintamana pandemiaa vastaan. Yhteisöllisyys ja yhteistyö ovat toinen keskeinen sotadiskurssin osa. Pandemian torjunta esitetään kansallisena projektina, joka vaatii laajaa osallistumista ja solidaarisuutta. Presidentti Sauli Niinistö korosti pandemian alkuvaiheessa "turvan, yhteisvastuun ja huolenpidon" merkitystä tilanteessa, jossa "yhteiskuntaa ja kansalaisia koettelee toisenlainen vitsaus" (HS 13.3.2020.) Samaa yhteisöllistä eetosta ilmentää myös kirjoitus, jossa muistutetaan, että "epidemian alku oli itsekkyyden aikaa ja nyt maksamme itsekkyyden ja piittaamattomuuden laskua kaikkia koskevinä rajoituksina" (HS 28.3.2020). Yhteisöllisyyden eetos näkyy myös kansainvälisessä kontekstissa. Artikkelissa, jossa kuvataan saarivaltioiden koronastrategioita, kerrotaan Aasian maiden painottaneen pandemian torjunnassa kollektiivista etua yksilönvapauksien sijaan. Tämä kieli rakentaa kuvaa yhteisestä, järjestäytyneestä toiminnasta kansanterveyden turvaamiseksi (HS 15.2.2022.) Sotametaforat korostavat kollektiivista ponnistusta yhteistä vihollista vastaan, mikä voi vahvistaa yhteisöllisyyden tunnetta ja solidaarisuutta kansalaisten keskuudessa. Tämä ilmenee esimerkiksi siinä, miten terveydenhuollon työntekijöitä kuvataan "etulinjan sankareiksi" ja kansalaisia kehoitetaan "yhteiseen rintamaan" virusta vastaan (Olkoniemi 2021, 20).

7.3 VOIMA JA PÄÄTTÄVÄISYYS

Sotaretoriikka korostaa päättäväisyyttä ja kykyä selviytyä vaikeista tilanteista. Se kannustaa kansalaisia kestävyteen ja joustavuuteen, mikä on olennaista pitkäkestoisissa kriiseissä, kuten pandemiassa (Meretoja 2021, 45). Valtamedia käyttää sodan retoriikkaa osoittaakseen päättäväisyytensä ja voimansa taistelussa pandemiaa vastaan, mikä voi tuoda

kansalaisille lohtua ja luottamusta tilanteen hallintaan. Keskustelussa käytetään usein metaforia ja symboleita, jotka ovat tuttuja sotatilanteista. Voima ja päättäväisyys näkyvät siinä, miten valtion toimet metaforisoidaan järjestelmälliseksi puolustustaisteluksi. "Tehokkaasti toimiva koneisto huolehtii maan tosiasiallisesta kyvykkyydestä tartuntojen vastaisessa taistelussa", arvioi yksi kirjoittaja, jolloin valtio asemoidaan vakaaksi ja suojelevaksi toimijaksi (HS 1.3.2020.) Samanlaista päättäväisyyttä heijastaa WHO:n pääjohtajan Tedros Ghebreyesuksen toteamus: ”vielä ei ole aika antautua, yksikään maa ei ole selvinnyt tästä kokonaan” Antautumisen kielikuva viittaa suoraan taistelutilanteeseen, jossa vetäytyminen tai luovuttaminen ei ole vaihtoehto (HS 18.1.2022.)

7.4 SOTILASTERMINOLOGIA

Puhutaan "rintamasta", "taistelusta" ja "viimeisestä taistelusta", mikä tekee vihollisen konkreettisemmaksi ja selkeyttää toiminnan suuntaa. Sotilasterminologia on läsnä esimerkiksi seuraavasti: "Uusimaa on epidemia eturintama ja tauti edelleen leviää", todetaan valtioneuvoston ohjeistusta koskevassa uutisessa, missä vihollisen asema ja rintamalinjat hahmotetaan sotaretoriikan avulla (HS 9.4.2020.) Sotaretoriikkaa hyödynnetään myös epäsuoremmin. Jari Stenvall vertaa pandemian vahvistamaa sosiaali- ja terveysministeriötä sodan aikana vahvistuneeseen valtiovarainministeriöön. Tämä rinnastus vahvistaa kriisin militarisoitua kehystystä ja hallinnon asemoitumista taistelun keskiöön (HS 13.1.2022.)

7.5 SANKARIKERTOMUKSET

Terveystieteiden työntekijöistä ja muista kriittisistä ammattilaisista tulee sankareita, jotka "taistelevat etulinjassa". Sankarikertomukset korostuvat erityisesti terveydenhuollon työntekijöiden roolia kuvattaessa. WHO:n pääjohtaja toteaa: "vastassamme ei ole vain virus, vaan myös trolleja ja salaliittoteoreetikot", mikä asettaa terveydenhuollon toimijat etulinjaan sekä biologista että informaatio-sotaa vastaan. Heidät kuvataan samalla sekä rationaalisuuden että inhimillisyyden puolustajina (HS 9.2.2020.) Sankarikertomusten ulottuvuus tulee esiin myös Stenvallin näkemyksessä siitä, kuinka kriisijohtaja voi parjatuista hahmoista ajan myötä kasvaa kansallisen tason sankariksi (HS 13.1.2022).

7.6 VIHAMIELINEN KIELI

Virus saatetaan personoida ja siitä puhutaan kuin se olisi tietoisesti toimiva vihollinen. Tedrosin ja Michael Ryanin puheenvuoroissa käytetään kieltä, joka viittaa viruksen petollisuuteen ja tappavuuteen, esimerkiksi ”omikron vie sairaalaan ja tappaa”, ja ”eksponentiaalinen kasvu johtaa väistämättä kuolemiin”. Tällainen kieli syventää vihamielisen kielen analyysia viruksen uhasta ja sen leviämisestä väijyvänä, arvaamattomana vihollisena (HS 18.1.2022.) Nämä retoriset keinot voivat vahvistaa yhtenäisyyden tunnetta, mutta ne voivat myös johtaa yksinkertaistettuun ja joskus harhaanjohtavaan näkemykseen pandemiasta, jolloin monimutkaiset yhteiskunnalliset ja poliittiset kysymykset saattavat jäädä vähemmälle huomiolle.

Käytän viholliskuvan ja vihollisen käsitteiden määrittelyyn Vilho Harlen määritelmiä, joita hyödynsin myös omassa kandidaatintutkielmassani, joka käsitteli Donald Trumpin luomia viholliskuvia puheissaan. Käsitteet viholliskuva ja vihollinen ovat hyvin läheisesti sidoksissa toisiinsa ja ollakseen olemassa ne edellyttävät toisen olemassaoloa. Jotta voisimme puhua vihollisesta, on oltava olemassa myös joku toinen, joka on se vihollinen meitä vastaan. Eli ilman toiseutta ei voi olla vihollista. Viholliskuva itsessään ei vaadi varsinaisen vihollisen olemassaoloa. Riittää, että esimerkiksi me näemme jonkun toisen vihollisena ja siten rakennamme siitä viholliskuvan. Viholliskuva kertoo meille miltä joku, joka ei kuulu meidän omaan ryhmään näyttää (Harle 1991, 34.)

Viholliskuvien rakentaminen voi myös siirtyä viruksesta yksilöihin tai ihmisryhmiin, jolloin vihamielinen kieli toimii välineenä syrjinnän oikeuttamiseen. Esimerkiksi aasialaistaustaisia ihmisiä kohtaan kohdistunut vihapuhe pandemian aikana osoittaa, kuinka kieli voi toimia välineenä pelon ja epäluulon lietsomisessa (HS 28.3.2021). Tällainen retorinen asetelma voi syventää yhteiskunnallisia jakolinjoja ja horjuttaa solidaarisuutta, jota kriisitilanteet juuri vaatisivat vahvistettavaksi.

7.7 LOPUKSI

Helsingin Sanomat Suomen suurimpana päivälehtenä on ollut merkittävässä roolissa koronapandemiaa koskevassa uutisoinnissa. Helsingin Sanomien artikkeleissa on hyödynnetty sotametaforia kuvaamaan pandemian etenemistä ja siihen liittyviä toimenpiteitä. Esimerkiksi termit kuten "taistelu virusta vastaan", "etulinjan työntekijät" ja

"sotatilanne" ovat olleet esillä useissa konteksteissa. Tällainen kielenkäyttö on pyrkinyt muun muassa välittämään kriisin vakavuutta ja mobilisoimaan kansalaisia yhteisiin ponnisteluihin (HS 19.3.2020.)

Kuitenkin on tärkeää huomata, että sotaretoriikan käyttö voi myös herättää runsaasti kriittistä keskustelua. Esimerkiksi Hanna Meretoja on todennut, että sodan narratiivin käyttö pandemiakontekstissa voi vaikuttaa houkuttelevalta, mutta se saattaa myös peittää alleen muita tapoja ymmärtää ja käsitellä kriisiä. Tämä näkökulma korostaa tarvetta monipuoliselle kielenkäytölle ja eri näkökulmien huomioimiselle mediassa (Meretoja 2021, 38.)

Sotametaforien käyttö terveysuhkien yhteydessä ei ole uusi ilmiö. Esimerkiksi syöpää on usein kuvattu "taisteluna", jossa potilaat ovat "sotureita" ja hoidot "aseita" tautia vastaan. Samoin koronaviruspandemian aikana on puhuttu "taistelusta näkymätöntä vihollista vastaan", jossa terveydenhuollon työntekijät ovat "etulinjan sankareita" ja kansalaisia kehoitetaan "yhteiseen rintamaan" virusta vastaan. Tämä kieli luo mielikuvan kollektiivisesta ponnistuksesta yhteistä uhkaa vastaan, mikä voi vahvistaa yhteisöllisyyden tunnetta ja sitoutumista yhteisiin tavoitteisiin (Charteris-Black 2004, 78).

Elisa Olkonien pro gradu -tutkielmassa "'Taistelu näkymätöntä vihollista vastaan' – covid-19-pandemian turvallistamisyrietykset YK:n yleiskokouksessa vuonna 2020" analysoidaan, kuinka YK:n yleiskokouksessa käytettiin sodan retoriikkaa pandemian käsittelyssä. Tutkimuksessa todetaan, että sotametaforat auttoivat korostamaan pandemian vakavuutta ja oikeuttamaan poikkeuksellisia toimenpiteitä, mutta samalla ne saattoivat yksinkertaistaa monimutkaisia yhteiskunnallisia ja terveydellisiä haasteita (Olkonieni 2021, 12).

8. JOHTOPÄÄTÖKSET

Tutkielmani tavoitteena oli selvittää, kuinka sotaan liittyviä metaforia ja retorisia rakenteita hyödynnettiin Helsingin Sanomien koronapandemiaa koskevassa uutisoinnissa vuosina 2020–2022. Analyysin perustana oli Jonathan Charteris-Blackin kehittämä kriittinen metafora-analyysi, jota täydennettiin retorisella diskurssianalyysillä. Tutkimuksessa

keskityttiin erityisesti siihen, kuinka metaforinen kieli rakentaa todellisuutta ja vaikuttaa lukijan tapaan ymmärtää yhteiskunnallista kriisiä.

Analyysi osoitti, että sotaretoriikka oli laajasti läsnä uutisoinnin eri tasoilla. Sotaan liittyvät metaforat, kuten "taistelu", "eturintama", "vihollinen" ja "uhraus", esiintyivät niin poliitikkojen puheissa, journalistisessa narratiivissa kuin kansainvälisissä asiantuntijalausunnoissa. Näillä kielikuvilla ei ainoastaan kuvailtu pandemian tapahtumia, vaan ne osaltaan loivat niihin liittyvää merkitysrakennetta ja moraalista kehystä.

Erityisesti kuusi sodan metaforista teemaa nousi analyysissä esiin: uhraaminen, yhteisöllisyys ja yhteistyö, voima ja päättäväisyys, sotilasterminologia, sankarikertomukset ja vihamielinen kieli. Näitä teemoja käsiteltiin esimerkkien avulla yksityiskohtaisesti analyysiluvussa. Esimerkiksi uhraaminen esitettiin kansalaisvelvollisuutena, jossa yksilön vapaudet asetettiin yhteisen edun alaisuuteen. Yhteisöllisyyden arvoperusta puolestaan rakentui solidaarisuuden ja kansallisen yhtenäisyyden varaan. Voima ja päättäväisyys ilmenivät valtiollisten toimien kuvauksessa, jossa hallitus ja viranomaiset asetettiin taistelemaan virusta vastaan järkevällä ja organisoidulla otteella. Sotilasterminologia, kuten "eturintama" ja "taistelu", loivat pandemian kehyksen, jossa vihollinen oli selvästi tunnistettavissa ja yhteiskunta oli mobilisoitu torjumaan sen etenemistä. Sankarikertomukset nostivat erityisesti terveydenhuollon työntekijät esiin etulinjan puolustajina, joita vastaan asettui paitsi virus, myös disinformaatio ja salaliittoteoriat. Vihamielinen kieli puolestaan loi viruksesta personifoidun vihollisen, joka vaati yhteiskunnallista pelkoa, hallintaa ja moraalista reagointia.

Tutkimuksen perusteella voidaan todeta, että sotametaforat eivät olleet pelkkiä kuvailun välineitä, vaan niillä oli aktiivinen rooli todellisuuden rakentamisessa. Ne auttoivat muodostamaan ja vahvistamaan kollektiivista ymmärrystä pandemiasta kriisitilanteena, jossa yhteiset ponnistelut, uhraukset ja vahva johtajuus olivat keskeisessä asemassa. Samalla niillä oli potentiaalia myös kaventaa keskustelutilaa ja korostaa binaarisia ja vastakkainasetteluja perustuvia asetelmia.

Metaforien rooli osana poliittista ja journalistista retoriikkaa nostaa esiin myös eettisiä kysymyksiä. Vaikka sotametaforat voi mobilisoida toimimaan ja vahvistamaan yhteisöllisyyden tunnetta, ne voivat myös ylikorostaa hierarkioita, uhkia ja valvontaa. Pandemian kaltainen pitkittynyt kriisi vaatii monitahoista ja osallistavaa viestintää, jossa myös vaihtoehtoisille metaforille ja kertomuksille on tilaa.

Jatkossa olisi kiinnostavaa selvittää, kuinka sotaretoriikka on vaikuttanut yleiskäsityksiin pandemian hallinnasta ja kansalaisvelvollisuudesta. Myös vertaileva tutkimus muiden maiden uutismedian kanssa voisi syventää ymmärrystä siitä, kuinka kulttuurinen ja poliittinen konteksti vaikuttaa metaforien käyttöön. Tällä tavalla voitaisiin tarkastella, onko sodan retoriikan käyttäminen valtakunnallisissa uutismedioissa yleismaailmallinen kriisiviestinnän piirre vai erityisesti vain suomalaiseseen journalistiseen kulttuuriin istuva retorinen valinta.

Tämä tutkielma osoittaa, että kieli ei ole ainoastaan neutraali kuvaaja vaan aktiivinen toimija, jolla voi olla suurikin merkitys siihen, miten ihmiset ymmärtävät erilaisia ympärillämme tapahtuvia asioita. Sodan metaforat toimivat pandemian aikana merkittävinä todellisuuden rakentajina, jotka ohjasivat, sekä yksilöiden -että yhteiskunnan suhtautumista kriisiin. Niiden analysointi tarjoaa arvokkaan näkökulman siihen, kuinka media ja poliittinen viestintä rakentavat kriisitodellisuutta ja vaikuttavat yhteiskunnalliseen ymmärrykseen poikkeustilanteissa.

LÄHDELUETTELO

Aaltola, Mika (1999). The rhythm, exception, and the rule in international relations: the case of mad cow disease. Väitöskirja. Tampereen Yliopisto, Yhteiskuntatieteellinen tiedekunta, kansainvälinen politiikka. <https://trepo.tuni.fi/handle/10024/66410> (Haettu 24.3.2022.)

Burr, Vivien (2015). *Social Constructionism*. 3. painos. London: Routledge.

Brunila, Tuukka & Lehtinen, Matias (2020). Koronakriisin metaforat: Sodankäynti ja yhteiskunnallinen mielikuvitus pandemian ajassa. *Tiede & Edistys* 45(3), 234–251. <https://www.tiedejaedistys.fi/images/Pdf-tiedostot/TE-3-2020-brunila-lehtinen-234-251.pdf> (Haettu 2.5.2025.)

Burke, Kenneth (1966). *Language as Symbolic Action: Essays on Life, Literature, and Method*. Berkeley: University of California Press.

Burke, Kenneth (1969). *A Rhetoric of Motives*. Berkeley: University of California Press.

Billig, Michael (1987). *Arguing and Thinking: A Rhetorical Approach to Social Psychology*. Cambridge: Cambridge University Press.

Charteris-Black, Jonathan (2004). *Corpus Approaches to Critical Metaphor Analysis*. Palgrave Macmillan

Forsberg, Tuomas (2020). Sodassa koronavirusta vastaan? COVID-19 ja metaforien pandemia. *Kosmopolis*, 50(2), 104–115. <https://www.doria.fi/handle/10024/179780>

Harle, Vilho (1991) Hyvä, paha, ystävä, vihollinen. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.

Huru, Jouko & Väyrynen, Tarja (2004). Kadonnutta poliittista etsimässä. Helsinki: Yliopistopaino.

Helsingin Sanomat (19.1.2020). HS-analyysi: Kiinan mysteeri-sairaus palauttaa synkästi mieleen sars- ja aids-skandaalit – Onko maan johto oppinut virheistään? <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006377931.html> (Haettu 27.4.2024.)

Helsingin Sanomat (23.1.2020). Kiina eristää uusia kaupunkeja viruksen takia, rajoitukset koskevat jo yli 41:tä miljoonaa ihmistä. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006381848.html> (Haettu 27.4.2024.)

Helsingin Sanomat (26.1.2020). Vantaalaisnainen vertaa viruksen takia eristettyä Wuhania kauhuelokuvaan: En uskalla astua hissiin päästäkseni ulos. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006385099.html> (Haettu 21.1.2022.)

Helsingin Sanomat (31.01.2020). Käsien pesu on viisasta viruksentorjuntaa. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006389745.html> (Haettu 18.2.2022.)

Helsingin Sanomat (24.01.2020). Kiina yritti rajoittaa keskustelua koronaviruksesta jo tammikuun alussa – ainakin kahdeksan verkkokeskustelijaa pidätettiin. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006383395.html> (Haettu 21.1.2022.)

Helsingin Sanomat (25.01.2020). Kovat toimet paikkaavat luottamuksen puutetta myös koronaviruksen torjunnassa. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006383706.html> (Haettu 27.04.2024.)

Helsingin sanomat (30.1.2020). Järjestö ja media: Kiina pimittänyt tietoja koronaviruksen etenemisestä ja pidättänyt kymmeniä virustaudista verkossa kertoneita. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006390128.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (07.02.2020). Koronavirus toi mukanaan syrjinnän; Qi Hongjia huomasi, miten suomalaisten käytös muuttui. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006398578.html> (Haettu 21.2.2022.)

Helsingin Sanomat (9.2.2020). WHO: Vastassamme ei ole vain virus vaan myös trolleja ja salaliittoteoretikkoja. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006401315.html> (Haettu 24.1.2022.)

Helsingin Sanomat (12.2.2020). Kiinassa viruksesta puhuminen on vaarallista – kansalaisaktivistit syyttävät hallintoa salailusta. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006404855.html> (Haettu 25.1.2022.)

Helsingin Sanomat (13.2.2020). Epidemian laajuuden peittely horjuttaa Kiinan hallintoa – koronavirus sairastuttaa koko järjestelmää. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006406435.html> (Haettu 25.1.2022.)

Helsingin Sanomat (14.2.2020). Kiina yrittää vakauttaa tilannetta potkuilla – salailu suututtaa kansaa. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006406891.html> (Haettu 25.1.2022.)

Helsingin Sanomat (14.2.2020). Mielipide: Koronaviruksen keskellä tarvitaan empatiaa ja solidaarisuutta. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006406181.html> (Haettu 25.1.2022.)

Helsingin Sanomat (17.2.2020). Sotesta on tullut käsittämätön solmu. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006409454.html> (haettu 25.1.2022.)

Helsingin Sanomat (19.2.2020). Koronavirus herätti kansalaistottelemattomuuden Hongkongissa – epäluottamus hallintoon syveni. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006412846.html> (Haettu 26.1.2022.)

Helsingin Sanomat (27.2.2020). Vältetään ylimitoitettuja toimia, sanoo hallitus. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006420783.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (28.2.2020). Mielipide: Koronapeli otettu esiin karanteenien yhteydessä. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006421425.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (29.2.2020). Kärssiikö virus demokratiassa? <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006422981.html> (Haettu 27.1.2020)

Helsingin Sanomat (3.3.2020). Kiina ja Yhdysvallat ilmiriidoissa toimittajista – kylmän sodan mielialoja. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006426557.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (7.3.2020). Mielipide: Koronahorkka koettelee maailman tuotantoketjuja. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006430901.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (7.3.2020). Antti Kurvinen: Virkavastuu koronaepidemian alla. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006430977.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (9.3.2020). Presidentti Niinistö: Matkojen peruuttaminen ja kättelykielto ovat nyt arkea. <https://www.hs.fi/kotimaa/art-2000006432716.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (11.03.2020). Koronatiedon kuulukin elää, mutta juuri nyt liikkuvaan maaliin tähtääminen voi herättää levottomuutta. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000006435257.html> (Haettu 27.1.2022.)

Helsingin Sanomat (12.3.2020). Mieliä: Nenässäni saattaa olla tappava ase. <https://www.hs.fi/kaupunki/art-2000006436237.html> (Haettu 28.1.2022.)

Helsingin Sanomat (22.03.2020). Patisteliko presidentti hallitusta ottamaan valmiuslain käyttöön vai ei? HS kertoo, miten historiallinen prosessi eteni. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006448429.html> (Haettu 02.05.2025)

Helsingin Sanomat (9.4.2020). Uusimaa on epidemian eturintama – ohjeiden noudattaminen tärkeää. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006470221.html> (Haettu 3.2.2022.)

Helsingin Sanomat (01.05.2020). Trump väittää saaneensa todisteita, että virus lähti Wuhanin laboratoriosta – USA:n tiedusteluelimet vasta selvittelevät asiaa. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000006494105.html> (Haettu 22.2.2022)

Helsingin Sanomat (24.2.2022). ”Lopulta kyse on elämästä ja kuolemasta” – HS julkaisee Vladimir Putinin sodanjulistuspuheen sanasta sanaan. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art-2000008640606.html> (Haettu 8.3.2022.)

Helsingin Sanomat (2020). Monet maat ovat ”voitolla” koronasodassa, mutta tutkijaverkosto niputtaa Suomen ongelmamaiden kerhoon Ruotsin ja USA:n kanssa. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art2000006504651.html?share=0366d014cdf207540003e7206897ce9f> (Haettu 1.3.2022.)

Helsingin Sanomat (17.05.2020). Koronapandemia paljasti asioita, jotka olisi pitänyt ymmärtää muutenkin, sanoo professori: Tieto on lopulta aina kiistanalaista. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006510695.html> (Haettu 1.3.2022.)

Helsingin Sanomat (02.04.2020). Koronataistelussa on nyt asemasotavaihe. <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006460908.html> (Haettu 1.3.2022.)

Helsingin Sanomat (2020). Korona tuli Kiinalle huonoon aikaan, ja virus on uhka myös valtajärjestelmälle. <https://www.hs.fi/paakirjoitukset/art-2000006400284.html> (Haettu 2.3.2022.)

Helsingin Sanomat (2020). Kun hätä on suurin, kansa seuraa johtajaa. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006444291.html> (Haettu 22.4.2024.)

Helsingin Sanomat (01.03.2020). Koronaviruskriisi olisi testi avoimelle yhteiskunnalle. <https://www.hs.fi/mielipide/art-2000006424161.html> (haettu 27.1.2020)

Helsingin Sanomat (13.3.2020). "Murheellisin asiakirja, mitä tässä maassa on allekirjoitettu" <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006437308.html> (Haettu 04.03.2025.)

Helsingin Sanomat (30.3.2020). Kriisi luo "koronakyttäjien" kontrollikoneistoa ja saa kaipaamaan kieltoja – Näin filosofi ja sosiologi analysoivat suomalaisten reaktioita poikkeustilanteeseen. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006457651.html> (haettu 23.4.2024.)

Helsingin Sanomat (12.05.2020). Monet maat ovat "voitolla" korona-sodassa, mutta tutkija-verkosto niputtaa Suomen ongelma-maiden kerhoon Ruotsin ja USA:n kanssa. <https://www.hs.fi/ulkomaat/art2000006504651.html?share=0366d014cdf207540003e7206897ce9f> (Haettu 7.5.2025.)

Helsingin Sanomat (17.5.2020). Korona-pandemia paljasti asioita, jotka olisi pitänyt ymmärtää muutenkin, sanoo professori: Tieto on lopulta aina kiistanalaista. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006510695.html> (haettu 3.2.2022)

Helsingin Sanomat (22.5.2020). Pandemia pani Suomen uhkakuvat uuteen järjestykseen: "terveysturvallisuus" nousi sotilaallisten uhkien rinnalle. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000006514744.html> (Haettu 25.4.2024.)

Helsingin Sanomat (28.3.2021). Pandemia kiihdytti rasismia aasialaisia kohtaan, mutta populaari-kulttuuri on ruokkinut sitä jo kauan: "Suomessa aasialaiset on esitetty vähä-älyisinä seksi-työläisinä tai rahan-ahneina vaimoina" <https://www.hs.fi/kulttuuri/art-2000007887186.html> (Haettu 26.4.2024.)

Helsingin Sanomat (2.4.2020). Koronataistelussa on nyt asemasota vaihe <https://www.hs.fi/sunnuntai/art-2000006460908.html> (Haettu 1.2.2022)

Helsingin Sanomat (30.04.2020). Saska Saarikoski ja korona, 45. päivä: Epidemiaa vastaan käydään sotaa talvisodan hengessä. <https://www.hs.fi/kuukausiliite/art-2000006493014.html> (Haettu 7.5.2025)

Helsingin Sanomat (11.1.2022). Pitäisikö koronataudista tulla vain tavallinen sairausloma? Entä jos se poistettaisiin yleisvaarallisten tautien listalta? <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008532832.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (13.1.2022). Suomi ei ole varautunut siihen, että asioista ei oteta vastuuta, sanoo kriisijohtamista tutkinut professori. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008535989.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (18.1.2022). WHO:n pääjohtaja: Pandemia ei ole lähelläkään loppuaan. <https://www.hs.fi/maailma/art-2000008549622.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (21.1.2022). Ensimmäisenä koronatalvena tautiin ei ollut parannuskeinoja, nyt käytetään kolmenlaisia lääkkeitä. <https://www.hs.fi/tiede/art-2000008545538.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (25.1.2022). Milloin pandemia päättyy? Epidemiologi sanoi korona-pandemian olevan loppusuoralla, HS kysyi muilta asiantuntijoilta. <https://www.hs.fi/suomi/art-2000008564543.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (15.2.2022). Tukahduttamisstrategian valinneet saarivaltiot joutuvat antamaan periksi – Kiina jää yksin koronaviruksen torjunnassa <https://www.hs.fi/maailma/art-2000008589833.html> (Haettu 1.5.2025.)

Helsingin Sanomat (21.2.2022). Enemmistö suomalaisista arvioi, että korona-rajoitukset ovat kohdelleet eri ammatti- ja ihmis-ryhmiä epäoikeudenmukaisesti. <https://www.hs.fi/politiikka/art-2000008615533.html> (Haettu 1.5.2025.)

Heikkilä, Kerttuli (2012). otsikko. Pro gradu- tutkielma. Lapin Yliopisto, yhteiskuntatieteiden tiedekunta, kansainväliset suhteet. <https://lauda.ulapland.fi/bitstream/handle/10024/61119/Heikkilä.Kerttuli.pdf?sequence=1&isAllowed=y> (Haettu 23.2.2022.)

Hetherington, Marc & Nelson, Michael (2003). "Anatomy of a Rally Effect: George W. Bush and the War on Terrorism". Cambridge University Press, 37–42.

Jackson, Robert & Sørensen, Georg (2013). *Introduction to International Relations: Theories and Approaches*. Oxford University Press.

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999) *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino

Jokinen, Arja & Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993) *Diskurssianalyysin aakkoset*. Tampere: Vastapaino.

Schmitt, Carl (1923a). *Römischer Katholizismus und politische Form*. München, C.H.Beck.

Karppinen Kari, Jääsaari Johanna, Kivikuru Ullamaija (2010). Media ja valta kansalaisten silmin. Tutkimusraportti. Svenska social- och kommunalhögskolanin ja Helsingin Yliopiston hanke. <https://www2.helsinki.fi/sites/default/files/atoms/files/notat210.pdf> (Haettu 23.2.2022.)

Kuusisto, Riikka (1998). *Oikeutettu sota ja julma teurastus? – Läntisten suurvaltajohtajien sotaretoriikka Persianlahdella ja Bosniassa*. Helsinki: Limes ry.

Kuusisto, Riikka (1996). *Sodan retoriikasta – Persianlahden ja Bosnian konfliktit läntisen suurvaltajohtajien lausunnoissa*. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) *Pelkkää Retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 267–292.

Kettunen, Niko (2020). Lähtöisin lepakoista ja lähellä sarsia: Tällainen on Kiinassa leviävä koronavirus <https://www.hs.fi/tiede/art-2000006378963.html> (Haettu 21.1.2022)

Kövecses, Zoltan (2002). *Metaphor. A practical introduction*. New York: Oxford University Press.

Lakoff, George & Johnson, Mark (1980). *Metaphors We Live by*. Chicago: The University of Chicago Press.

Lakoff, George (2008). *The Political Mind: A Cognitive Scientist's Guide to Your Brain and Its Politics*. Viking Press.

Leiwo, Matti & Pietikäinen Sari (1996). *Kieli vuorovaikutuksen ja vallankäytön välineenä. Teoksessa Kari Palonen & Hilikka Summa (toim.) Pelkkää Retoriikka*. Tampere: Vastapaino, 85–109.

Leino, Pentti (1982). *Mielikuvat kielikuvien takana*. Virittäjä 87. http://www.kotikielenseura.fi/virittaja/hakemistot/jutut/1983_107.pdf (Haettu 12.5.2022)

Meretoja, Hanna (2021). *Sodan retoriikka pandemian kuvauksessa*. Philarchive.

Mueller, John (1970). "Presidential Popularity from Truman to Johnson". *American Political Science Review*, 18–34.

Musolff, Andreas (2016). *Political Metaphor Analysis: Discourse and Scenarios*. Bloomsbury Academic

MTV-Uutiset (11.04.2020). Tiedätkö, kuinka monta ihmistä espanjantauti, sars ja lintuinfluenssa tappoivat? Katso tästä epidemiatiedot <https://www.mtvuutiset.fi/artikkeli/tiedatko-kuinka-monta-ihmista-espanjantauti-sars-ja-lintuinfluenssa-tappoivat-katso-tasta-epidemiatiedot/7787962> (Haettu 3.3.2025)

Olkoniemi, Elisa (2021). *Taistelu näkymätöntä vihollista vastaan – covid-19-pandemian turvallistamisyritykset YK:n yleiskokouksessa vuonna 2020*. UTUPub.

Palonen, Kari (1997). *Kootut retoriikat: esimerkkejä politiikan luennasta*. Jyväskylän Yliopistopaino.

Pietikäinen, Sari & Mäntynen, Anne (2009). *Kurssi kohti diskurssia*

Perelman, Chaim (1996). *Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino

Perelman, Chaim & Olbrechts-Tyteca, Lucie (1971). *The New Rhetoric, A treatise on argumentation*. Notre Dame, Indiana: University of Notre Dame press. 2. painos

Piipponen, Maarit (2010). Stereotyyppioista itseilmaisuuksiin – kiinalais – amerikkalainen kirjallisuus ja valkoinen kansakunta. Teoksessa Eila Rantonen (toim.) *Vähemmistöt ja monikulttuurisuus kirjallisuudessa*. Tampere: Tampere University Press, 271–301.

Potter, Jonathan (1996). *Representing Reality. Discourse, Rhetoric and Social Construction*. London: Sage.

Potter, Jonathan & Edwards, Derek (1992). *Discursive Psychology*. London: Sage Publications.

Rae, Judith & Drury, John (1993). The Construction of Meaning in a Crisis: Discourse Analysis of the Hillsborough Disaster Inquiry. Teoksessa *Erica Burman & Ian Parker (toim.), Discourse Analytic Research: Repertoires and Readings of Texts in Action* (s. 47–64). London: Routledge.

Semino, Elena (2021). "Metaphor, Covid-19 and Public Health: The Role of Metaphor in Crisis Communication." *Journal of Pragmatics*, 178, 53–70.

Summa, Hilikka (1989). *Hyvinvointipolitiikka ja suunnitteluretoriikka. Yhdyskuntasuunnittelun täydennyskoulutuskeskuksen julkaisuja*. Espoo: Teknillinen korkeakoulu

Summa, Hilikka (1996). *Retoriikka ja argumentaatio: puheesta vaikuttamiseen*. Helsinki: Gaudeamus.

Summa, Hilikka (1997). *Retoriikka ja suostuttelu*. Teoksessa *Kari Palonen (toim.) Retoriikan valtakunta*. Tampere: Vastapaino, 51–72.

Tilli, Jouni (2017). *Miten puhumme, kun puhumme politiikkaa*. Keuruu: Otavan Kirjapaino Oy

Valtiovarainministeriö (2020). Koronakriisin vaikutukset ja suunnitelma epidemian hallinnan hybridistrategiaksi https://valtioneuvosto.fi/documents/10616/21411573/VN_2020_12.pdf (Haettu 7.5.2025)

Vuori, Jaana (2021). Retoriikan analyysi. Teoksessa Jaana Vuori (toim.) Laadullisen tutkimuksen verkkokäsikirja. Tampere: Yhteiskuntatieteellinen tietoarkisto. <https://www.fsd.tuni.fi/fi/palvelut/menetelmaopetus/kvali/teoreettis-metodologiset-viitekehykset/retoriikan-analyysi/>. Viitattu 4.3.2022.

Wooffit, Stephen (1992). *Telling Tales of the Unexpected: The Organization of Factual Discourse*. BPC Wheatons Ltd, Exeter

Harvilahti, Lauri; Kalliokoski, Jyrki; Nikanne, Urpo & Onikki, Tiina (toim.) (2005). *Metafora: Ikkuna kieleen, mieleen ja kulttuuriin*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

Tulevaisuusvaliokunta (2020)

https://www.eduskunta.fi/FI/naineduskuntatoimii/julkaisut/Documents/tuvj_1+2020.pdf

THL 2020. Uusi koronavirus lisätään yleisvaarallisten tartuntatautien joukkoon.

<https://thl.fi/fi/web/infektiotaudit-ja-rokotukset/-/uusi-koronavirus-lisataan-yleisvaarallisten-tartuntatautien-joukkoon->

Valtioneuvosto 140/2020. Hallitus on todennut yhteistoiminnassa tasavallanpresidentin kanssa Suomen olevan poikkeusoloissa koronavirustilanteen vuoksi.

<https://valtioneuvosto.fi/-/10616/hallitus-totesi-suomen-olevan-poikkeusoloissa-koronavirustilanteen-vuoksi>

Valtioneuvosto (2012) Valtioneuvoston periaatepäätös kokonaisturvallisuudesta.

<https://valtioneuvosto.fi/documents/194055633/200124136/periaatepaatos-kokonaisturvallisuudesta.pdf/399f0c06-7a0d-494e-aa57-6bef275fca60/periaatepaatos-kokonaisturvallisuudesta.pdf?t=1424979308000> (Haettu 24.4.2024.)